ראדאמער-קעלצער לעבען

א אילוסטרירטע בײלאגע

װילט איהר זיך בעפרײען פון דער פליגען-פּלאג

טאַ נוצט נאָר דאָס װירקזאַמסטע

פליגען - פּאַפּיר

פון די בערימטע פירמע

„בענגאל“ אין לובלין

װעלכע איז בעשאַנקען געװאָרען מיט א גאָלדענעם מעדאל אויף דער פאַריזער אינטערנאַציאָנאלער אויסשטעלונג פאַר איהר בעסטער קװאַליטעט און גוטער אויסאַרבײטונג.

פערטרעטער אויף דער קעלצער װאָיעװאָדסטװאָ זענען:

יצחק נײמאַן און **נחום פרידמאַן**

אין ראדאָם.

אבטײלונג פאר אסטראװיעץ אפּאטאװ, װיערשזבניק און סביבה אויף זײט 10

Radom, dnia 3 kwietnia 1939
ראדאָם, פרײטאָג י"ד ניסן תרצ"ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15

אבטײלונג פאַר **קעלץ** אויף זײט 8

FABRYKA SKÓR **„LUDOWIKA“**

Matjas Hendler i S-ka

RADOM, Garbarska 25.

specjalność: **krupony nieprzemakalne garbunku dębowego**

אין טיפען טרויער זענען מיר מודיע װעגן גרויסען אומגליק צוליבן טויט

פון אונזער ליבען **מאַן, פאטער, שװער,** און **זײדע**

יחיאל װאגנשפּערג ז"ל

געשטאָרבען דינסטאג ח. ניסן תרצ"ט (דעם 28 מערץ 1939) אין עלטער פון 58 יאָהר

די אין טיפען - טרויער פערבליבענע

פרוי, טעכטער, זוהן, שניר, אײדעם און **אײניקלעך**

Wyrazy współczucia
stroskanej Rodzinie WAGENSZPERG
z powodu śmierci ich OJCA
B. P.

CHILA

składa
Warszawa Z. Ginzburg

אונזער טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
דער פאַמיליע **װאַגענשפּערג**
צוליב'ן טויט פון זײער מאַן און פאָטער

יחיאל ז"ל

זײט געטרײסט און װײסט נישט מעהר פון קײן צער

טעכנישער און **ביורא - פּערסאָנאל**
פון דער פירמע: י. מ. לעסלאַו און זיהן.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס
דער פאַמיליע **װאַגענשפּערג**
צוליבען טויט פון זײער מאַן און פאָטער

יחיאל ז"ל

זײט געטרײסט אין אײער צער

פאַרניר און דיקטען-פאַבריק
י. מ. לעסלאַו און זיהן

Bank Udziałowy Spółdzielczy
Żeromskiego 9
Członek Związku Żyd. Kup. Stow. w Polsce

ערלעדיגט אינקאַסאָס אויף גאַנץ פּוילען שנעל און פּינקטליך.
אינקאַסאָ - אײנפלוסען! װערען אויסגעצאָהלט דעמזעלבען טאָג
ערטײלט ביליגען קרעדיט: הלוואות, דיסקאָנטאָ און אַװאַנסען אויף אינקאַסאָס
נעמט אָן װקלאַדען אויף די בעסטע בעדינגונגען

מיר דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
דער פאַמיליע **װאַגענשפּערג**
צוליב'ן טויט פון זײער מאַן און פאָטער, אונזער לאַנג-יעהריגער פערװאַלטונג'ס-מיטגליד און מתפּלל

ר' יחיאל װאַגענשפּערג ע"ה

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

די פערװאַלטונג פון דער גמילת-חסד-קאַסע
אויף סלאָװאַצקיעגאָ 24
די מתפללים פון בית מדרש ירחמיאל ביאַלסקי ז"ל.

מיר דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל
דער פאַמיליע **באַנקער**
צוליב'ן טויט פון זײער מאַן און פאָטער

הערשעל נ. ע.

זאָלען זײ זײן געטרײסט און געשטאַרקט
איבערצוטראָגען דעם גרויסען צער

בנימין רײך און **פרוי.**

פאַמיליע **ציגנער**
מיר װעהטאָגען צוזאַמען מיט אײך
צוליב'ן טויט פון אײער ליבען

פאָטער

לאַזער לינדענבוים
עם **פרוי** און **פאַמיליע**

עס איז נויטיג
א אינטעליגענטער יונגערמאַן
מעלדען זיך אין רעדאַקציע.

װילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע װעש, נײַע גאַרדעראָבעס, שנײ-װײַסע פאַרהאַנגען,
גיעט נאָר צו װאַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמיש'ער פאַרבערײַ און פראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע

A. Hempel

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

װער ס'האָט זיך ניט איבערצײגט זאָל פרובען און װעט זײן ענטציקט
פון דער שענער, עסטעטישער און פאַכמענישער אַרבײט. ס'װערט אויך
געװאַשען אויף טריקען — ביליגע פּרײזען! —פּינקטליכע אויספיהרונג
סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצײגט אײך
צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אַפּיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטטא 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59

ביליג צו װאַשען קאַפּעלושען

נייעס

בעטייליגטע:
אהרן צייטלין
מ. קיפּניס
אלנחן צייטלין
יוסף גרין
א. לערמאַן
מאקס געלער
א. ז. כּאַנאַכאָוויטש

טראַגעדיע פון אַן אָרימער יתומה

מען האָט זי געפּייניקט אויף אַ גרויזאַמען אופן — דער טאַטע אַ שכור און דער ברודער — אַ גנב — פאַר איהרע צרות און פּיין ווערט זי ענדליך בעלוינט און זי געהט מיט איהר אויס־דערוועהלטען צו דער חופה

אויף דער גאַנצער יודישער וועלט קלינגט איצט מיט דער אויסערגעוועהנלי־כער איבערלעבונג פון אַ לאַרזוער יודיש מיידעל פון באַלוט, חוה'טשע סאַמעט. ווען די מאַמע איז איהר אָבגעשטאָרבען זענען געבליבען אויף גאָט'ס בעראָט דריי זיהן מיט דריי טעכטער. דער טאַטע איז אַ לעדיג־געהער, גאַנצע טעג שפּילט ער אין ביירלעך אין די קנייפּעס, ער איז אַ לאָ־יוצלח און האָט בלויז אין זינען איין זאַך — די אכילה.

קיין מאַמע אין שטוב איז נישט געווען, די קינדער זענען אַרומגעגאַנגען אָבגעריסען און אָבגעשליסען, נישט געגעסען און נישט געטרינקען, ווייל ס'איז נישט גע־ווען ווער ס'זאָל זאָרגען פאַר'ן גאַנצען הויז.

חוה'טשע, די יונגסטע פון די דריי טעכטער, זעהט זיך אָבער אַרום, אַז די שטוב געהט צו גרונד, אַז איהר 6־יעהריג ברודערל, אברהמ'לע, געהט אויס ווי אַ ליכט — בעשליסט זי צו ווערען אליין די בעל־הבית'טע אין שטוב: זי וועט ווערען אַן אמת'ע מאַמע, אַזאַ מאַמע, וואָס אמת'ע מוטערס דאַרפען זיך אַראָבנעמען אַ ביישפּיל פון איהר, ווי אַזוי צו זיין אַ מאַמע...

איהר גאַנצע ענערגיע האָט זי אַוועק־געגעבען דער שטוב מיט די קינדער, זי האָט נישט גערוהט ביי טאָג, נישט גע־שלאָפען ביינאַכט, נישט געגעסען, נישט געטרינקען, — זי האָט געוואַכט איבער דער שטוב און איבער'ן הויזגעזינד ווי אַ געטרייער שומר.

חוה'טשע איז געווען אַזוי איבערגעגע־בען דער שטוב, אַז מען האָט זי געקרוינט מיט'ן צונאָמען „מאַמעלע“. וויפיל צרות און ליידען האָט דאָס „מאַמעלע“, נעביך, געמוזט דורכמאַכען, צוליב איהר שלים־מזל'דיגען טאַטען און נישט־לייטישע שוועסטער און ברודער?

אָט האָט זיך איהר עלטערע שוועסטער פערליבט אין עפּעס אַ שאַרלאַטאַן און עס האַלט שוין דערביי, אַז דער פאַרשרין זאָל זי פערפיהרען. ווער־זשע ראַטעוועט זי אַרויס? דאָס „מאַמעלע“; אָט ווערט

מאלי פּיקאָן אלס די אָרימע יתומה אין פילם „מאַמעלע“.

איהר יונג ברודערל, דוד, אריינגעצוינגע אין דער נעץ פון אַ גנבים־באַנדע. ווער ראַטעוועט איהם אַרויס פון זייערע נעגעל? — דאָס „מאַמעלע“!

דאָס „מאַמעלע“ זאָרגט פאַר אַלעמען. אָבער קיינער זאָרגט נישט פאַר איהר. זי אַליין איז די אומגליקליכסטע אויף דער וועלט. קיינער רעדט נישט צו איהר קיין גוט וואָרט. פערקעהרט: מען שעלט זי מיט די ערגסטע קללות, מען שלאָגט זי און מען פּייניגט זי און זי — דאָס „מאַ־מעלע“ — שלינגט אַראָב די טרעהרען און פערבייסט די ליפּען.

אָבער כאָטש זי געהט אַרום פערפלאָנט, הונגעריג און אָבגעריסען, איז זי דאָך סוף־כל־סוף נישט מעהר, ווי אַ יונג מיי־דעל, בלוט און מילך, וואָס גאַרט נאָך אַ ליב וואָרט, נאָך אַ וואַרימען, מענשלי־כען בליק... דער, וואָס פיהלט חוה'טשעס נשמה און איהר וועזען רופט אין איהר אַרויס געפיהלען פון ליבע איז — דער יונגער פידעל־שפּילער שלעזינגער. ער פערשטעהט איהר האַרץ און איהרע ליידען.

עס דויערט נישט לאַנג און שלעזינגער ערקלערט זיך איהר אין ליבע און זיי גע־העז, גליקליכע, צו דער חופּה.

אַזוי־אַרום האָט די שעהנע און יונגע חוה'טשע ענדליך בעקומען איהר שכר פאַר די צרות און ליידען, וועלכע זי האָט דורכגעמאַכט, מקריב־זייענדיג זיך פאַר יענעם.

* * *

דאָס איז, בקיצור, דער אינהאַלט פון'ם פּרעכטיגען פילם „מאַמעלע“, מיט מאַלי פּיקאָן אין דער הויפּט־ראָל, וועלכער ווערט איצט געוויזען, מיט אַ געוואַלדיגען ערפאָלג, אין אַלע גרויסע קינאָס פון כמעט אַלע שטעדט אין פּוילען און אויסלאַנד.

יוסף גרין

מיין „מאַמעלע“

וויפיל איך זאָל נישט וועלען זיין בע־שיידען אין בעצוג צו מיין אייגענער פער־זאָן, מוז איך פונדעסטוועגען איבער־חזר'ן די מיינונג פון דער יודישער פּרע־סע פון דער גאַנצער וועלט, אַז איך האָב אַ סך צוגעהאָלפען צו דער ענטוויקלונג פון דער יודישער פילם־פּראָדוקציע.

ביז מיט סך־הכּל 2 יאָהר צוריק האָט קיין יודישע פילם־פּראָדוקציע כמעט ווי נישט עקזיסטירט. עס האָט קיינער נישט געגלויבט, אַז דער יודישער פילם האָט פאַר זיך אַ ברייט פעלד, אַז אַ יודישער פילם קאָן בעוויזען ווערען אויף דער גאַנ־צער וועלט און מיליאָנען יודען זאָלען געהן איהם זעהן.

ווען כ'בין צוגעטרעטען צו רעאַליזירען מיין ערשטען פילם „יודעל מיט'ן פידעל“, האָבען זיך געפונען אַזעלכע, וואָס האָבען בעהויפּטעט, וואָס איך לעג אריין אַזוי פיל ענערגיע און געלד אין אַ זאַך, וואָס איז כמעט ווי פער'משפט אויף אַ דורכפאַל. דאָס האָט מיך אָבער נישט אָבגעשראָקען און דער רעזולטאַט איז אַלעמען בעקאַנט: דער פילם האָט אָבגעהאַלטען דעם גרע־סטען סוקסעס אויף דער גאַנצער וועלט.

און איצט וועגען מיינע צוויי נייע פיל־מען: „מאַמעלע“ און „אַ בריוועלע דער מאַמען“.

מאלי פּיקאָן אין פילם „מאַמעלע“.

קודם־כּל וועגען פילם „מאַמעלע“.

כ'בין זיך מודה, אַז אין דעם פילם האָב איך אריינגעלעגט פיעל מעהר מיטלען ווי אין מיינע פריהערדיגע. כ'האָב אַראָבגעבראַכט פון אַמעריקע די וועלט־בעריהמטע מאַלי פּיקאָן; די יונגע און שוין בעריהמטע שוישפּילערין און זינגערין געטאַ בּוּלמאַן, דעם בעסטען קאָמפּאָזי־טאָר פון יודישען טעאַטער־ליד, אברהם עלשטיין, ווי אויך דעם בעקאַנטען כיהנע־און פילם־ספּעציאַליסט יעקב קאַליך. אויך איז מיר געלונגען צו אַנגאַזשירען אַ נייע אַרטיסטישע קראַפט. דאָס איז דער פּרעכטיגער אַרטיסט און זינגער זיגמונד שטערנבאַך, וועלכער איז פאַ־ריגען סעזאָן געווען דער הויפּט־אַמאַנט אין וואַרשאַווער גרויסען טעאַטער און איז אויפגעטרעטען אונטער'ן נאָמען „זאַ־יענרא“. דאָס זעלבע איז אויך מיט די וויכטיגע שוישפּילער — די בעסטע וואָס געפינען זיך היינט אין לאַנד.

„מאַמעלע“ נויטיגט זיך שוין נישט אין מיין רעקלאַמע, ווייל דער בעסטער מבין איז דאָס פּובליקום אַליין. ווען איך קום אין קינאָ און זעה ווי האַרציג דאָס פּובליקום רעאַגירט אויף יעדער סצענע פון „מאַמעלע“, ווי מען אַפּלאָדירט די האַרציגע לידלעך — איז דאָס פאַר מיר דער בעסטער בעוויז, אַז אָט דער פילם מיינער האָט געשלאָגען דעם רעקאָרד פון אַלע ביז־איצטיגע.

צום סוף וויל איך אויך זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען „אַ בריוועלע דער מאַ־מען“, וועלכען איהר וועט אין די נאָהנט־סטע טעג קאָנען זעהן און בעוואונדערען.

„אַ בריוועלע דער מאַמען“ — דאָס איז אַ דראַמע וועגען ליבע און אָפּפערוויליג־קייט. די שפּאַנענדע אַקציע שפּילט זיך אָב אין פּוילען און אין אַמעריקע. דער פילם פערמאָגט אַ געוואַלדיג־רייכע אויס־שטאַטונג און די אַרטיסטען שפּילען וואונדערליך. די הויפּט־ראָלען פיהרען אויס די גרעסטע טאַלאַנטען פון דער יודי־שער ביהנע אין אַמעריקע לוסי און מי־שאַ גערמאַן. דעם סצענאַר האָט געשריי־בען דער בעקאַנטער יודישער שריפטשטעלער פון ניו־יאָרק, אשעראָוויטש. מוזיק — פון עלשטיין און רעזשי — פון מיר און לעאָן טריסטאַן.

ביי דער געלעגענהייט וויל איך אויס־דריקען אַ האַרציגען דאַנק אַלע אַרטיס־טען און מיטאַרבייטער, וועלכע האָבען, יעדער אויף זיין שטייגער, מיר געהאָל־פען צו רעאַליזירען אַזעלכע צוויי פּרעכ־טיגע פילמען.

אהרן צייטלין

קוועקזילבער אויפן עקראַן

מאַלי פּיקאָן איז אַ שטיק קוועקזילבער פון זיין ליבען נאָמען. עפּעס אַזוינס, וואָס טאַנצט, זינגט, וויינט, לאַכט און כּאַוועגט זיך אָהן אויפהער. אין „יודעל מיט'ן פידעל“. און איצט אין „מאַמעלע“, איז זי אימפּעט שבאימפּעט, אַ לאַכערין, אַ וויינערין, אַ זינגערין, אַ שפּרינגערין, בקיצור — אַ שטיק פילם, וואָס דער פילם אַליין איז איהם צו־ענג.

אַז איהר וועט מיר מוחל־זיין דעם גראַם, וועל איך זאָגען, אַז מאַלי פּיקאָנ'ס באַוועגליכקייט מאַכט פון דאָס אומעג־ליכסטע — מעגליכקייט. ס'איז קוועק־זילבער אויפ'ן עקראַן. און עס כאַפּט דיר טיילמאָל אָן אַ רחמנות. אַ געפיל, אַז פאַר מאַלי פּיקאָנ'ס בעוועגליכקייט איז אפילו דער פילם אַ צו־פערעלטערטע און צו־פערנליוווערטע פאָרם פון עקספּרעסיע.

פאַר איהר דאַרף מען שאַפען אַ נייע פילם־טעכניק, אַנישט וועט זי פונאַנדער־טראָגען דעם עקראַן און פערשווינדען אין דער אַגנענדליכקייט פון בעוועגונג.

אלחנן צייטלין

אַ געזונד דיר אין די ביינער — קליינע שעהנע מאַלי!

ווען איך זעה די קליינע, חנ'שוודיגע און רייצענדיגע מאַלי פּיקאָן — סיי אין לעבען, און סיי אויף דער ביהנע, אָדער אויפ'ן עקראַן — נעמט מיך אַרום עפּעס אַ פרייד — אַ פרייד, וואָס דאָס יודישע טעאַטער, וואָס דער יודישער פילם, האָט אַזאַ קלוגע, אַזאַ טאַלאַנטפולע, אַזאַ מחיה'דיגע שוישפּילערין, ווי די קליינע מאַלי, מיט איהרע וואונדערליכע, גרויסע אויגען און מיט איהר שעלמישען שמייכעל.

אַ „מאַמעלע“ איז זי? — אַ קוועק־זילבער איז זי, אַ מייוועל איז זי! זי שטעהט דאָך נישט איין קיין רגע אויף אַנ'אָרט, רס זי לויפט, רס זי זוכט, רס זי יאָגט זיך, זי האָט פולע הענד מיט אַר־בייט. אַלעמען מוז זי פערזאָרגען. אַלץ איז אויף איהר קליינעם, שעהנעם קאָפּ און ביי דעם אַלעם, ביי איהר גאַנצער שווערער האָרעוואַניע פאַר דער שטוב, פאַר איהר טאַטען, פאַר איהרע ברידער און שוועסטער, האָט זי נאָך פונדעסט־וועגען צייט אונז מהנה־צו־זיין מיט אָנ־געבט־יודיש, האַרציג לידעל, וואָס צו־גייט אין אַלע אברים און מאַכט אונז פערגעסען אין דעם אומעטיגען אַרום, אין די צרות און פּלאָגענישען.

און ווען זי זינגט איהר וואונדערליך לידעל „אַבּי געזונד“ ווילט זיך איהר טאַקי זאָגען: אַ געזונד דיר אין די ביי־נער, קליינע, שעהנע מאַלי!

לעצטע דעפּעשן

די סענסאַציע אין ניו־יאָרק.

ניו־יאָרק. (ספּעציעל). די פּרעמיע־רע פון'ם פילם „מאַמעלע“, וועלכע איז פאָרגעקומען אינ'ם גרעסטען ניו־יאָרקער קינאָ „מאַרזשעסטיק“, איז דורך מיט אַ געוואַלדיגען ערפאָלג. דער טויזענד קע־פּינער עולם האָט הייס אויפגענומען דאָס שפּילען פון אַלע אַרטיסטען און ספּעציעל דאָס געזאַנג פון מאַלי פּיקאָן און זיגמונד שטערנבאַך.

פּאַול מוני איז ענטציקט.

קאַליפאָרניע (ספּעציעל). די פּרע־מיערע פון „מאַמעלע“ האָט אַרויסגערו־פען אַ געוואַלדיגע סענסאַציע. צווישען די אָנגעזעהענע און פּאָפּולערע פּערזענ־ליכקייטען האָט זיך אויך געפונען דער וועלט־בעריהמטער פּאַול מוני. אין אַ גע־שפּרעך מיט אייער קאָרעספּאָנדענט האָט פּאַול מוני ערקלערט, אַז אין איהם טאַנצט דאָס האַרץ פאַר פרייד, וואָס ער זעהט אַזאַ שעהנעם יודישען פילם.

וואָס זאָגט סילוויאַ סידניי?

לאָנדאָן. (טעלעגראַפיש). היינט איז דאָ פאָרגעקומען די פּרעמיערע פון „מאַ־מעלע“. דאָס פּובליקום און די פּרעסע האָט דעם פילם אויפגענומען מיט בע־גייסטערונג. צווישען פּובליקום האָט זיך אויך געפינען די בעריהמטע יודישע פילם־אַרטיסטין סילוויאַ סידניי, וועלכע ווײלט איצט צופעליג אין לאָנדאָן. די בעריהמטע אַרטיסטקע האָט שטאַרק גע־לויבט דעם פילם „מאַמעלע“.

וואָס זאָגט די אַמעריקאַנער פּרעסע?

ניו־יאָרק. (ספּעציעל). די היינטי־גע ניו־יאָרקער פּרעסע איז אַרויס מיט רעצענזיעס וועגען „מאַמעלע“. אַלע ווי איינער שרייבען זיי, אַז „מאַמעלע“ איז דער בעסטער יודישער פילם, וואָס מען האָט ביז איצט געוויזען. ספּעציעל ווערט שטאַרק געלויבט דאָס שפּילען און זינגען פון מאַלי פּיקאָן.

מאַלי פּיקאָן, מנשה אָפּענהיים און מאַקס באָזשיק אין פילם „מאַמעלע“.

וואָס שרייבט די פּרעסע וועגען „מאמעלע"?

מאלי פיקאן און עדמונד שטערנבאך אין „מאמעלע".

דאָס „מאמעלע" (מאלי פיקאָן) געהט צו דער חופה.

מ. קיפּניס („היינט").

דאָס ערשטע בילד פון גרין'ס נייער פּראָדוקציע איז איצט ארויף אויפ'ן עקראן אין קינא „ספינקס" און הייסט: „מאמעלע". א טשעקאווע בילד, וואָס האלט דעם צושויער אין שפּאנונג פון אנהויב ביז'ן סוף.

מאלי פיקאָן אין דער טיטעל־ראָלע איז גלענצענד, ריהרעווודיג, שפּילעוודיג און מלא חן, מאָמענטענווייז דערמאָהנט זי מיט איהר שפּילען די פילם־ארטיסטין פראנציסקא גאל, זי איז אָבער תמיד אידיש, איהר מימיק איז נאטירליך, איהר זשעסטיקולאציע — מיט געשמאק. היינט זינגט זי אָב, ריכטיגער נעזאָגט, שפּילט זי אָב צוויי לידעלעך „מזל" און „אבי געזונד", איז א מחיה צו הערען.

א נייע ערפרישענדע ארטיסטישע קראפט אין דעם פילם איז דער יונגער ארטיסט עדמונד שטערנבאך, וועלכער שפּילט די ראָלע פון פידלער „שלעזינגער". ווארשא קען איהם פון גרויסען טעאטער, וואו ער איז פאריגען סעזאָן געווען דער הויפּט־אמאנט אין די אָפּערעטען, אונטער'ן נאָמען „זאיענדא". יעדע ערשיינונג זיינע אין פילם ברענגט אריין אייראָפּא, קולטור און פריידיגקייט. ער זינגט געשמאק, הארציג, זיין אידיש איז א קערענדיגער און צו דעם אלעם איז ער א שלאנקער יונגער שענער באי, א גרויס געווינס פאר דער אידישער סצענע און פילם.

זעהר גוט איז די אמעריקאנער יונגע ארטיסטין גערטא בולמאן אין דער ראָלע פון דער „כמאמעלעס" שוועסטער „בעטי", זי בעזיצט א שענע שטימע און שפּילט פריי. גוט איז אויך פרוי שליווקאָוויטש אין דער ראָלע פון מאמעלעס עלטערע מיאוסע שוועסטער.

פון די מענער־ראָלען, איז ארטיסט באָזשיק אין דער ראָלע פון טאטען בערעל סאמעט, ווי באזשיק אין זיין כאראקטער־שפּילען. איהם האָט דער עולם תמיד ליב צו זעהען אויף דער סצענע. זיינע צוויי מיטשלעפּער, קאוויארניע־זיצער און בייגדעל-שפּילער, די ארטיסטען פאסטעל און שריפּטזעצער — זענען אויך נישקשה. פּאסטעל מיט זיין האלטען תמיד אין דער קרום דעם קאָפּ און שריפּטזעצער מיט זיין ליטווישע קמץ־בערדעל — צוויי גוטע לצים פּוסט און פּאסטניקעס. גאנץ גוט איז ארטיסט פּערעלמאן אין דער ראָלע פון „מאמעלעס" ברודער „דוד" און דער יונגער לאטאָוויטש אלס ברודער „זישע".

זעהר גוט איז אָפּענהיים אין דער ראָלע פון אונטערוועלט־פראנט מאקס קאַץ — אויסגעהאלטען אין כאראקטער ביז גאר, און אין נאכט־לאָקאל ביים טאנצען און זינגען צוזאמען מיט ארטיסטין בולמאן דאס „טרינק", — איז ער בראוו.

די מוזיק פון אמעריקאנער קאָמפּאָזיטאָר אברהם עלשטיין איז געלונגען על צד היותר טוב. עלשטיין האָט שוין חזקה אויף גוטער מוזיק, אין אמעריקא איז ער גאָר א מפורסם, ווארשא קען איהם שוין גוט פון זיין מוזיק צו „אידעל מיט'ן פידעל", אין „מאמעלע" איז ער גאָר לעילא ולעילא. ס'איז כדאי צו הערען די אויבענדערמאָהנטע לידער זיינע „מזל", „אבי געזונד", „טרונק" און די פּרעכטיגע ליִרישע געזאנג „איך זינג פאר דיר מיין שיר", וואָס ה' שטערנבאך זינגט; די מוזיקאלישע איינלייטונג צום בילד, ווי אויך די אנדערע שטעלען פון מוזיקאלישער אילוסטראציע זענען כאראקטערפול צוגעפּאסט צו דער אקציע אויפ'ן עקראן, און רייך. פאר מוזיקער איז כדאי צו בעטאנען די מוזיק־אילוסטראציע ביי דער סצענע, ווען דאָס „מאמעלע" פיהרט דעם קליינעם אברהמ'לע אין חדר, ווי דער לייט־מאָטיוו פון „אויפ'ן פריפּעטשיק ברענט א פייערל" שווימט אלע ווײַלע פון דער הארמאָניעפולער מוזיק מייסטעריש ארויס.

די רעזשי פון קאָנראד טאָם פערדינט אויף לויב און אנערקענונג. נישטאָ קיין איין נישט נאטירליך אויפגעפּאסטע סצענע. אלץ קלאפּט, בילד צו בילד, סצענע צו סצענע. די בעלייכטונג — א צופרידענשטעלענדע.

אין אלגעמיין:

„מאמעלע" איז א אידיש פאָלקסטימליך פילם־בילד, פון בעסערען קאליבער, א פילם, אויף וועלכען ס'איז קענטיג נישט געקארגט געוואָרען קיין מיטלען, ארטיסטישע און מאטעריעלע. א פילם, וואָס ברענגט נישט קיין חרפּת פּנים דער אידישער פילם־פּראָדוקציע און איז בערעכטיגט צו האלטען זיך לאנג אויפ'ן עקראן.

א. לערמאַן („אונזער עקספּרעס"):

ה' יוסף גרין האָט גרויסע פערדינסטען פאר דער ענטוויקלונג פון יודישען פילם-וועזען. אויך היי־יאָהר האָט ער דעאליזירט 2 פילמען: „מאמעלע", וואָס ווערט געוויזען אין קינא „ספינקס" און „א בריוועלע דער מאמען", וואָס וועט דערזעהען די ליכטיגע שיין אין א פּאָר וואָכען ארום.

יוסף גרין האָט קודם־כל די מעלה, וואָס ער קארגט נישט קיין מיה און קאָסטען, כדי עס זאָל ארויסקומען א גוטער פילם. אין געגענזאץ צו מאנכע יודישע טעאטער־דירעקטאָרען, וועלכע פּערזינען זיך נישט צו מאכען קיין שעהנע דעקאָציעס, אָדער אנגאזשירען שלעכטע אַרטיסטערס, א. אז. וו., האָט ה' גרין דווקא ליב צו אנגאזשירען די בעסטע ארטיסטען, אראָבצוברענגען די פעהיגסטע קאָמפּאָזיטאָרען, קויפען די שענסטע קאָסטיומען, איינלאדען קונסט־מאלער, ליטעראטען, טעכנישע לייטערס און בכלל „ספּעצען", וועלכע קענען גוט די מלאכה פון מאכען פילמען.

אינ'ם פילם „מאמעלע" האָט מען טאַקע אריינגעבראַכט, ווי מען זאָגט, דעם „טאטען מיט דער מאמען": מען האָט אראָבגעברענגט פון אמעריקע צוויי ארטיסטען (מאלי פיקאָן און גערטא בולמאן), אנ'ארטיסטישען לייטער (יעקב קאליך), א קאָמפּאָזיטאָר (אברהם עלשטיין). דאָן די בעקאנטע ארטיסטען פון פּוילען: מנשה אָפּענהיים, עדמונד שטיינבאך, באָזשיק, פאסטעל, אליא שליפּקאָוויטש, מאקס פערעלמאן, מאקס ברין, שריפּטזעצער, נאטאליע ליפּמאן, יוסף סטרוגאטש, ליטווינא, דניאל שאפּירא, גינזבורג, רוטא טורקאָוו, לאטאָוויטש א. אנד. די אויפנאהמען האָט געמאכט דער בעסטער אָפּעראטאָר, אינזש. שטיינוואורצעל און רעזשיסירט האָבען בשותּפות: קאָנראד טאָם און יוסף גרין.

מאלי פיקאָן איז געבוירען פאר אזא ראָל. זי פערמאָגט א געבוירענעם חן. זי האָט, ווי מען זאָגט, טויזענד־טעם ביים זינגען, טאנצען, געהן, שפּרינגען און אפילו ביים וויינען. זי וויינט אזוי הארציג, אזוי יודישליך, אזוי ריהרענד, אז מיידלעך, וואָס געפינען זיך צווישען פּובליקום און וועלכע לעבען, צופעליג, איבער די זעלבע טראגעדיע, וויינען מיט איהר מיט, ניסען מיט טרעהרען צוזאמען מיט מאלי פיקאָן.

א פריש פּנים אין יודישען פילם איז דער אָפּערען־ארטיסט עדמונד שטערנבאך, וועלכער פערמאָגט א שטארקע שטימע און זינגט אין דעם פילם טאקע א שעהן ליד, פערפאסט פון עלשטיין. גערטא בולמאן, וועלכע רעכענט זיך אין אמעריקע פאר א פעהיגע ארטיסטין פון יונגען דור, האָט אין דעם פילם ווייניג מעגליכקייטען זיך ארויסצווייזען.

מנשה אָפּענהיים, וועלכער האָט זיך אזוי אויסגעצייכענט אין די פריהערדיגע פילמען אלס ליבהאָבער, שפּילט דאָ א „שווארצען"־כאראקטער. א שאָד, וואָס מען האָט איהם נישט געלאָזט זיך אויסשפּילען אין זיין זשאנר. דאָס זעלבע איז מיט די בעקאנטע קאָמיקער: באָזשיק, פּאסטעל און שריפּטזעצער.

דער יונגער אמעריקאנער קאָמפּאָזיטאָר אברהם עלשטיין געהערט אונבעדינגט צו די פעהיגסטע, ווייל זיין מוזיק איז תמיד יודישליך און מעלאָדיש. גענוג צו דערמאָהנען, אז ער האָט דאָס געשאַפען די מוזיק צו „יודעל מיט'ן פידעל". אויך אין דעם פילם זענען פאראָהן זעהר מעלאָדישע לידעלעך, וועלכע עס פיהרען אויס מאלי פיקאָן און עדמונד שטיינבאך.

עס איז טאקע כדאי צו זעהן דאָס „מאמעלע". א שאָד בלויז, וואָס איצט, אין סאמע פילם-סעזאָן, האָבען מיר נישט מעהר ווי איין פילם פון דער היימישער פּראָדוקציע. דעריבער קומט טאקע א דאנק דעם ה' גרין, וואָס ער איז כאָטש געבליבען אויפ'ן פּלאץ.

מאַקס געלער („פאָלקסצייטונג"):

די ליניע פון פאָלקסטימלעכקייט אָבער אָן דער קאַפּאָטע און בית־המדרש־באַגאזש, איז אויך דערהאלטען געוואָרן אין איצטיקן פילם. מענטשן פון יידישן אינדערוואָכן, הארעפּאשניקעס, פשוטע עמך־מענטשן פון א גאנץ יאָר זענען די איבערן־טרעגער פון אָט דעם פילם. די צענטראַל־פיגור איז א מיידל א יתומה, וואָס טראָגט אויס אויף אירע דאַרע פּלייצעס נישט נאָר דאָס גאנצע הויזגעזינט פון א טאטן מיט שוועסטער און ברידער, נאָר אויך דעם בנין פון גאנצן קינאָ־בילד. זי איז אן אמת מאמעלע, וואָס פאַרזאָרגט אלץ און אלעמען. מאלי פיקאָן אין אָט דער ראָל, איז אויסגעצייכנט. דאָ אנטפּלעקט זי זיך אין איר פולן שוישפּילערישן גלאנץ. דעם קולמינאציע־פּונקט דערגרייכט זי אין דער פּרעכטיקער דערינערונגס־סצענע, בעת זי בלעטערט, ווי אין אן אלבום די לעבנס־טעג פון איר באָבע. אין אָט דער סצענע קומט אויך צום אויסדרוק די נעניטקייט פון מאָנטירער, וועלכער האָט דאָ געלונגען און געשמאקפול צונעשניטען און באהאָפטן די איינצלנע מאָמענטן. דאָס זעלבע זעט מען אויך אין עטלעכע אנדערע סצענעס. פון די באטייליקטע שוישפּילער, דאַרף א חוץ מאלי פיקאָן, דערמאָנט ווערן באָזשיק אלס פאָטער. שוואך און נישט איבערצייגנדיק איז דער פּארטנער פון מאלי פיקאָן.

א. ז. כאנאכאָוויטש („ראדיאָ"):

א חזקה, אז מאלי פיקאָן טרעט־אויף אין א פילם — איז דאָס א גאראנטיע, אז דאָס בילד וועט שטעהן אויף א קינסטלערישען ניווא. עס איז א פאמיליען־פילם — וואָס שילדערט דאָס לעבען, ווי שווער א הויז ווערט געפיהרט אָהן א בעל־הבית'טע — אָהן א מאמען. אזוי ווי עס איז שווער א הויזגעזינד זאָל זיך פיהרען אָהן א טאטען, דעם קאָפּ פון דער משפּחה — איז נאָך צעהן מאָל שווערער, ווען אין שטוב איז נישטאָ קיין מאמע — און עס מוז איהר פערטרעטען א „מאמעלע"... און אלס צולאָג איז נאָך דער טאטע א לאָ־יוצלח, וואָס מאכט מנחם־מענדעלישע געשעפטען...

דאָס בילד רעדט שטארק צום הארץ פון דער פרוי און נישט ביי איינע טרעהרט אנ'אויג, מיטלעבענדיג די אלע גלגולים, וואָס דאָס „מאמעלע" מוז געבעך אויסשטעהן.

דאָס „מאמעלע" איז אזוי שטארק פערנומען מיט אלע און אלע מיט איהר, אז זי שטעלט כמעט אין שאָטען אלע איבעריגע מיטשפּילער. און א שאָד, וואָס עס זענען נישט אויסגענוצט געוואָרען ווי געהעריג באָזשיק, אָפּענהיים, שריפּטזעצער, פאסטעל און אנד.; מיט זיי קאָן מען דאָך נישט בלויז שפּילען טעאטער, נאָר טאקע פילם אויך. אָפּענהיים איז אמווינציגסטען פאסיג אלס אַפּאַש און פרויען־פערפיהרער. פאסטעל און שריפּטזעצער: צוויי הארציגע קאָמיקער. זייערע ראָלען זענען צו־קורץ — און זיי האָבען נישט קיין מעגליכקייט עפּעס צו לייסטען.

דערפאַר האָבען מיר גלענצענדע מוזיקאלישע סצענעס. דאָס אויער הערט שענע קאָמפּאָזיציעס פון עלשטיין, וואָס די גאס וועט זיי זינגען.

* * *

A. B. („Nasz Przegląd")

Film w języku żydowskim zrealizowany przez p. p. Gruena i Toma z muzyką A. Eilsteina.

Treść filmu — to obraz rodziny pozbawionej matki. Ojciec nie pracuje, choć wciąż marzy o jakichś interesach handlowych. Cały ciężar obowiązków rodzinnych spada na jedną z trzech córek, która za wszystkich musi myśleć, o wszystko dbać, spełniając rolę służącej, gospodyni, opiekunki, swatki, słowem jest to żydowska odmiana kopciuszka,

Cały ten zresztą obraz obyczajowy ukazuje się w filmie od strony humorystycznej. Charakter „mateczki" odtwarza z zacięciem, bystrością i temperamentem świetna artystka Molly Picon. Inne role są również szczęśliwie obsadzone.

„Film"

„Mateczka" jest melodramatem, należy do najbardziej popularnego, charakterystycznego typu utworów żydowskiego filmu i teatru, które zawsze ściągają tłumy publiczności. Skomplikowana fabuła, szablonizacja typów bohaterów, ostre kontrasty między akcentami dramatycznymi i komicznymi, rodzajowy humor środowiska i lekka szata sentymentalnej muzyczki — oto główne cechy tego gatunku, dominujące również i w „Mateczce". Scenariuszowi Konrada Toma jednak zawdzięczamy, że te te kontrasty zostały dyskretnie stuszowane, że wszystko jest w tym filmie subtelniejsze, cieńszą nitką szyte. Ta tendencja zresztą jest widoczna również w reżyserii (Konrad Tom i Józef Green),

Tutaj oczywiście wybija się na plan pierwszy Molly Picon, artystka o dużym zakresie środków i wielkiej inteligencji aktorskiej. Jej rola tytułowa wypada nienagannie. Miły jest również Edward Sternbach, partner Picon, amant, o bardzo korzystnej aspiracji i pięknym głosie. Z pozostałych ról, trafnie i starannie obsadzonych, wyróżnić należy kreację Maksa Bożyka, komika wysokiej klasy.

Specjalnie pochwalić należy bogatą oprawę muzyczną Abrahama Ellsteina, który skomponował szereg pięknych piosenek.

גאָר אינגיכען דער צווייטער פילם פון דער גרין־פּראָדוקציע!

לוסי און מישאַ גערמאַן

איז א גרויסען מאָנומענטאלען פילם

„אַ בריוועלע דער מאַמען"

אַ דראַמע וועגען ליבע און אָפּפערוויליגקייט

מוזיק: אברהם עלשטיין. אין אנדערע הויפּט־ראָלען: עדמונד שטערנבאך, גערטא בולמאן, מאקס באָזשיק, אלעקסשטיין, ש. לאנדא, שמחה פּאסטעל, אליא שליפּקאָוויטש א. אנד.

רעזשי: יוסף גרין און לעאָן טריסטאן.

Wydawca: „GREEN-FILM", Warszawa, Jasna 24

Druk. „Carbonizacja", W-wa

די קהלה רופט די יודישע בעפעלקערונג צו א ווארימען אנטייל אין דער מלוכה-הלוואה

נעכטען ביינאכט האבן דער פרעזעס זילבערבערג און הרב קעסטענבערג גערופען א גרעסערע זיצונג פון פערשידענע פארשטעהער פון לאקאלע יודישע ארגאניזאציעס אין דער קהלה, אויף וועלכער ס'איז אנגענומען געווארען א רעזאלוציע ארויסצוגעבען אנ'אויפרוף צו דער יודישער בעפעלקערונג זי זאל ערפילען דעם פאטריאטישען חוב און צייכענען די מלוכה-הלוואה אויף לופטפערטיידיגונג.

אויפן ארט האט הרב קעסטענבערג דעקלארירט 500 זל, אויף דער מלוכה-הלוואה.

ס'איז אויך בעשלאסען געווארען צו גרינדען א קאמיטעט אין א ספעציעלע פראפאגאנדע-קאמיסיע פאר דעם דאזיגן וויכטיגען צוועק.

אנטיסעמיטישער אויפרוף צו די שטאדט-ראט וואהלען

נעכטען האבען זיך בעוויזען אין שטאדט וואהל-אויפרופען פון קאטוילישען נאראדאווען בלאק, וועלכע זענען פול מיט יודען-שנאה. אין די גרויסע אויפרופען, געדרוקט מיט רויטע אותיות איז אויסגערעכענט א גאנצע סעריע פונקטן, וועלכע עס נעמט ארום דער פראגראם פון קאטוילישען נאראדאווען בלאק אין נייעם שטאדט-ראט. צווישען אנדערע ווערט דארט געזאגט: בעזייטיגען די יודישע בעאמטע פון מאגיסטראט, נישט ערטיילען קיין סובסידיעס אויף יודישע צוועקען, נישט געבען יודען קיין ארבייט ביי די שטאדטישע ארבייטען פערפוילישען די שטאדט ראדאם, געבען גרעסערע סומעס אויף קריסטליכע אהנפראצענטיגע קאסעס וכדומה.

דאס און נאך אנדערע ישועות זאגט צו דער דאזיגער בלאק אין פאל ווען ער וועט איבערנעמען דעם מאגיסטראט און אנפיהרען מיט דער שטאדטישער ווירטשאפט.

אונטער די אויפרופען, אין וועלכע עס ווערט אויסגערעדט אויף יודען כל דבר אסור און פונוואנען ס'שפריצט מיט בלבולים, געהען א גוזמא אונטערשריפטן פון פוילישע סוחרים, האנדווערקער, דאקטוירים און אדוואקאטען. אזוי זעהט מען צוו. אנד. די אונטערשריפטען פון די פוילישע סוחרים בוגאצקי, מיעטשניקאווסקי, פראקאפאוויטש. קאמאסא, ד"ר יאנאשעוויטש (דער סטארכאוויצער דאקטאר), דער פעלדשער פורסקי, אדוו. סטעמפיען.

מילא אויף סאלטיק'ן און אויפ'ן אדוואקאטישען פארפאלק גאיעוויטש, איז זיך נישטא וואס צו וויגדערען, וואס זייערע נעמען גלאנצען אראב פון די אויפרופען. גיכער איז זיך צו ווינדערען אויף ד"ר יאנאשעוויטש, פעלדשער פורסקי און אדוו. סטעמפיען, וועלכע האבען זיך קיינמאהל נישט געלאזט הערען מיט יודען-פיינדליכע ארויסטריטען, גראד פערקעהרט, אונטערגעהאלטען גוטע בעציהונגען מיט יודען, אויף וועלכע זיי האבען זיך נישט געהאט צו בעקלאגען. זיי געדענקען נאך געוויס נעם טעם פון יודישען געלד, וואס הערט נישט אויף צו-פליסען אין פעטע פדיונים.

געשטאכען א יודישען יונגערמאן

צוויי כוליגאנעס זענען בעפאלען דעם יודישען יונגערמאן איטשע זילבערשטרום און איינער פון זיי האט איהם מיט א מעסער געשטאכען אין פלייצע.

דער אנפאל איז געשעהן ביי פאלגענדע אומשטענדען:

שבת-צונאכט אזייגער 12 זענען צוויי אונבעקאנטע פערשוינען געקומען אין הויף אויף באזשניטשנא 5. זיי האבען אנגעקלאפט ערגיץ אין א שטוב, מיינענדיג, אז דארט געפונט זיך „יענץ הייזעל". ווען מ'האט נישט געעפענט האבען זיי גענומען אזוי פויקען אין דער טהיר, אז מ'האט געהערט אין גאנצען הויז און די שכנים האבען זיך דערשראקען. אין זעלבען הויז געפונט זיך די צוקערניע-בעקעריי פון ה' זילבערשטרום, וועלכער איז ארויס אין מיטען דער ארבייט, זעהען וואס אזעלכעס קומט פאר אין הויף. ער האט זיך געווענדעט צו די צוויי לייט, אז זיי זאלן אויפהערען סטורקען אין יענער וואהנונג און נישט מאכען קיין אוואנטורע שפעט ביינאכט. פאר זיין בעמערקונג האט ער בעקומען א שטארקען זעץ און ווען ער האט זיך געוואלט וועהרען, האט איינער פון זיי ארויסגעכאפט א מעסער און איהם אריינגעשטעקט אין פלייצע. זילבערשטרום איז געפאלען אין א קאלוזשע בלוט און די צוויי רוצחים זענען אנטלאפען. איינער פון זיי, דער שטעכער איז אוועק אין פאליציי-קאמיסאריאט און געמאלדען, אז א יוד פון שוהלגאס 5 איז אויף איהם אנגעפאלען. א פאליציאנט איז תיכף אוועק מיט'ן שייגעץ צו ה' זילבערשטרום און דערזעהענדיג איהם א פערבלוטיגטען האט ער זיך אריענטירט וואס דא איז געשעהן און האט דעם מערדער ארעסטירט.

נעכטען, זונטאג, איז דער צווייטער שייגעץ געקומען אויף יענעם הויף און געפאדערט ביי די יודישע שכנים מ'זאל אבגעבען דעם ברודער'ס היטעל וואס ער האט פערלוירען דא שבת-צונאכט. מ'האט באלד וועגען דעם מודיע געווען דער פאליציי, וועלכע האט אויך דעם צווייטען ארעסטירט.

ביידע כוליגאנעס האט מען קאנפראנטירט מיט'ן געשטאכענעם, וועלכער האט זיי דערקענט.

נעכטען האט מען זילבערשטראם'ען אפערירט אין יודישען שפיטאל.

„עזרה" האט היי-יאהר טיכטיג געארבייט

„עזרה" האט זיך היי-יאהר אויסגעצייכענט מיט דער פסח-אקציע. זי האט געטיילט מצות, צערעס און וויין.

די לעצטע טעג איז די „עזרה" געווען בעלאגערט פון הונדערטער מענשן, אבער טראץ דעם גרויסען געדראנג האט געהערשט א מוסטערהאפטע ארדנונג, וועלכע איז געהאלטען געווארען דורך ה' שמואל איידעלבוים.

דער ערפאלג פון דער היינטיגער פסח-אקציע פון דער עזרה איז אין א גרויסע מאס צו פערדאנקען דעם ה' משה לעסלאו, דער היינטיגער פרעזעס פון דער דאזיגער געזעלשאפט, וועלכער ארבייט זעהר אינטענסיוו און מיט גרויס איבערגעבענהייט.

* * *

מיר פרעגען נאך אמאהל די פערוואלטונג, פון וואנען האט זיך גענומען דער געוועזענער בעאמטער פון דער „עזרה", אז ער זאל זיך ווידער מישען אין סעקרעטאריאט. נעכטען ביינאכט, ווען דער פרעזעס און אויך דער בוכהאלטער ה' העלצמאן זענען נישט געווען. איז ער געקומען אין דער עזרה און אנגענומען אינטערעסאנטען. ער האט גענישטערט אין דער עווידענץ און געזאגט ד ו.", מכלומרשט צוהעלפענדיג דער בעאמטין גאלדשטיין. ווען די צוויי קאמיטעט-מיטגלידער, די ה"ה איידעלבוים און מיכל ריכטמאן זענען די לעצטע אוועקגעגאנגען, איז ער נאך אלץ געבליבען אין סעקרעטאריאט בלויז מיט די אנגעשטעלטע פון דער עזרה. ס'איז דערנאך געקומען די שוועסטער און מ'האט זיך בעזעצט ווי גאנצע בעלי-בתים.

ערשט אין דרויסען האבען זיך די ה"ה איידעלבוים און ריכטמאן מישב געווען, אז ס'איז נישט קיין שכל צולאזען אזוי די „עזרה" אהן אנ'אפיציעלען פארשטעהער און ה' ריכטמאן איז צוריק אריין.

מילא, אז יענער „העלד" מאכט זיך כלא יודע און האט די חוצפה צו בעווייזען זיך אין אנ'אינסטיטוציע ארום וועלכער ס'האט זיך ערשט נישט לאנג אבגעשפילט א געזעלשאפטליכער סקאנדאל, וואס האט אים קאמפראמיטירט; אז ער מאכט זיך פארגעסען פון דעם וואס דער ה' מרדכי לענגער האט איהם עפענטליך אויף א פערזאמלונג פון בית-יתומים געשטעמפעלט אלס דעם וואס האט געהאלפען גנב'ענען—דאס אלץ איז גארנישט — איז ער נישט קיין דזשענטעלמען און פייפט אויף האנער. די היינטיגע פערוואלטונג אבער דארף דאך יא וויסען וואס ם האט זיך אבגעטוהן מיטן דאזיגען „קהל'שען פערזארגער", פארוואס זשע האט זי א ה ז געגעבען א דריסת-הרגל און בכלל ערלויבט צו מישען זיך אין דער אקציע. אין דער צייט ווען זי האט אנגאזשירט א מענש, ווען זי האט געשאנקען דעם פולען צוטרוי?

פון רעדאקציע

צוליבן מאנגעל אין פלאץ איז אין אונזער אילוסטרירטע בייל אגע ליידער נישט אריינגעקומען א רייה אינטערעסאנטע קלישעס פון ארטיגע געזעלשאפטען, היסטארישע אביעקטען און פון יובל-סאלאן, צווישען די לעצטע — א זייער אינטערעסאנטע רעפראדוקציע פון זיגמונט מעסערס א פרעכטיגע ארבעט — אקט.

ביי א געלעגענהייט וועלן מיר דאס אלץ אויסנוצען.

צוליב מאנגעל אין פלאץ זענען אויך נישט אריין אין היינטיגען נומער א רייהע נאטיצען און ארטיקלען און אויך „די פוילישע פאווסטאניע" און „דער טאג-בוך פון א יודישען פליט".

Zakłady Ceramiczne

M. Chmielarz i S-ka

RADOM, Słowackiego 100

produkują:

Płytki ścienne glazurowane, białe i kolorowe

oraz

Polewy kolorowe do kafli

PHILIPSA

ŻARÓWKI DEKALUMENOWE ze srebrzystym cokołem nie ma lepszych

Dobra gospodyni kupuje żarówki PHILIPSA tylko w firmie Felzenszwalbe Wałowa 2

הננו מברכים בברכת מזל טוב חמה

את מר ירמי' גאלדשטיין ורעיתו

לרגלי נשואי בתם

פייגה עם מר מנשה קפלן

תהי' דרכם צלחה בחיים

ולהוריהם רב נחת

משפחת רעז.

אונזערע ליבע פריינד ה' בנימין רייך און פרוי

צו דער בר-מצווה פון זייער זוהן

יוסף

ווינשען מיר זיי זאלען איהם מגדל זיין לחופה ולמעשים טובים.

משה דאנטאל און פרוי

חזן ראשי דבית הכנסת הגדול ברדום.

אלע יודען

טרינקען א גאנץ יאהר און בפרט יום-טוב

דעם לוקסוס-טיי E. W. I. G.

„RÓŻA CEJLOŃSKA"

— כשר לפסח —

אונזער ג. קונדען ווינשען מיר א פרעהליכען יום-טוב

Odlewnia «Brago«

Sp. z. o. o.

Radom, Podjazdowa 37 tel. 11-05

wykonuje:

Odlewy maszynowe, kuto-lane, oraz ruszta piecowe specjalnie ognio-odporne.

„כרמל"-וויין נאר איז דער עכטער פון דעם ריינסטען טרויבען-זאפט,
„כרמל" — זאגען די דאקטוירים גיט דעם אלטען יוגענד-קראפט.

ווער עס טרינקט א גלעזעל „כרמל"
מעג דאס גלעזעל זיין ווי קליין
ווערען די באקען פריש און פארביג
און די אויגען לייכטען שעהן.

היט זיך ברידער, נאר פאר פעלשונג
נעמען זאלט איהר עס אין אכט;
צוויי „מרגלים" טראגען טרויבען
אט די מארקע גוט בעטראכט.

פון באראן ראטשילד'ס וויין-קעלערן

היינט 12 מיטאג די פרעמיערע פון בעריהמטען יודישען פילם

„מאמע"

מיט דער טאלאנטפולער און גלענצענדער שוישפילערין

מאלי פיקאן

אין דער הויפט-ראל

נאר דריי טעג, היינט מארגען און איבערמארגען אין קינא „טשארי"

אנהויב 12 בייטאג. דער לעצטער סעאנס 10 אווענד.

אין אנסאמבל:

מאקס באזשיק, אלא שליוזקאוויטש, מנשה אפפענהיים, שמחה פאסטעל, מאקס פערעלמאן, רות טורקאוו, מאקס ברין און אנד.

אימפאזאנטע פייערונגען פון דער יודישער גימנאזיע

בענייט א פאהן און געמאכט אנ'התחלה אויפצובויען א נייע געביידע פאר 300 טויזענד זלאטעס.

די יודישע גימנאזיע „חובבי־דעת" („פשיאטשול־וויעדזי") האט יענע וואך, זונטאג, איינגעארדענט אנ'אימפאזאנטע פייערונג לכבוד דער בענייאונג פון א פאהן. די פאהן־פייערונג האט גלייכצייטיג געדיענט אלס התחלה פון א נייער גרנאדיעזער אונטערנעמונג. אין זעלבען טאג איז אויך געווארען פראקלאמירט אנ'אקציע פון אויפבויען א נייע געביידע פאר דער גימנאזיע.

אין איין טאג זענען אלזא געפראוועט געווארען צוויי שמחות.

זונטאג אינדערפריה איז אבגעריכט געווארען אין שוהל א תפילה. עס זענען געווען פערזאמעלט אלע שילער מיט די לעהרערס פון גימנאזיע. בעת דער תפילה איז אויך געמאכט געווארען אנ' אזכרה נאך די פערשטארבענע לעהרער און שילער. אין שוהל האט גערעדט הרב קעסטענבערג, וועלכער האט פאר דער שול־יוגענד אויסגעטייטשט דעם בעדייט פון א פאהן.

שפעטער, א זייגער 12, איז פארגעקומען אין טעאטער „רעזמאיטאשטשי" דער פייערליכער אקט פון ענטהילען דעם שול־פאהן.

דער פרעזעס פון דער גימנאזיע־פערוואלטונג און פון עהרען־קאמיטעט ד"ר טאובענפעלד האט איבערגעגעבען דעם פאהן דעם דירעקטאר פון גימנאזיע, הורוויטש, וועלכער האט געהאלטען א רעדע צו דער יוגענד און נאכהער דערלאנגט דעם פאהן דער עהרען־גרופע, וואס איז בעשטאנען פון די שילער: מרים וויינטרויב, שרה ליטוואק, יוסף רזקאטש, מאיר האלצקענער.

עס זענען דאן ארויסגעטרעטען מיט בעגריסונג'ס־רעדעס: דער וויזיטאטאר הוראבאצקי אין נאמען פון קראקאווער קורטאריום; רעקטאר ד"ר שטיין, אין נאמען פון יודאאיסטישען אינסטיטוט אין ווארשא; ד"ר לעווי אין נאמען פון די יודישע קאמבאטאנטען.

בשעת דער פאהן־ענטהילונג האט דער ארקעסטער געשפיעלט דעם פוילישען נאציאנאלען הימן און תחזקנה. דער ספעציעל־איינשטודירטער כאר פון 50 שילער און שילערינס, אונטער דער לייטונג פון פראפ. ישראל טיניעוויצקי האט שעהן אבגעזונגען א בעגריסונג'ס ליד פון סוזשינסקי און פרוי בעלא ראזענצווייג־הורוויטש האט אויסגעפירט אויפן קלאוויר דעם פאלאנעז עס־דור און סקערצא בע־מאל פון שאפען. אויפן פערלאנג פון פובליקום האט זי געשפילט אויף ביס גאוואט — פראקאפיעוו'ס.

צום סוף האט מען מכבד געווען דעם עולם מיט ארייגקלאפען נעגל אין פאהן.

דער אפיציעלער טייל פון דער פייערונג האט ווירקליך געטראגען א יום־טוב'דיגען כאראקטער.

אין אוונד איז פארגעקומען דער המשך פון דער פייערונג, אין דער פארם פון א קאמערס. דא איז שוין מעהר בעהאנדעלט געווארען פראקטישע זאכען: אויפבויען אנ'אייגענעם בנין פאר דער יודישער גימנאזיע, וואס דארף קאסטען בערך א דריי הונדערט טויזענד זלאטעס. ס'האט זיך ארויסגעוויזען, אז דער נאמען פון באנקעט, וואס האט גראד דאס מאהל געהייסען קאמערס, איז געווען א טרעפליכער, ווייל מ'האט טאקע גערעדט וועגען קאמערציעלע ענינים פון כמה אתה נותן, פון כך היה מונה און פון מה־יקר. ס'איז אויפן ארט דעקלארירט געווארען פערשידענע סומעס דורך די אנוועזענדע, וועלכע גיבען האפנונגען, אז דאס ווערק זאל קענען רעאליזירט ווערען.

150 פערזאהן זענען געווען אויפן קאמערס, וועלכער איז פעראנשטאלט געווארען אין די זאהלען פון גימנאזיע. (קילינסקי 13). ביי שעהן־סערווירטע טישען מיט כל מטעמים האט דער עולם פערברענגט געמיטלעך ביז שפעט אין דער נאכט.

אויפן קאמערס האבען גערעדט די ה"ה: דיר. הורוויטש, דאקטוירים טאובענפעלד, קליינבערגער, קעלערווארם, שענדעראוויטש, מ. דען, פראפ. קארמאן (העברעאיש), רעקטאר שטיין, ד"ר מאשקאווסקא, ש. גאלדפארב, בנימין רייך, מ. מארגוליעס.

א גלענצענדע רעדע אין (פויליש) האט געהאלטען ד"ר אריה טארטאקאווער פון לאדז, דער גענעראל־סעקרעטאר פון פערבאנד פון די יודישע מיטלשולע אין פוילען.

די רעדע, וועלבע איז געווען פרעכטיג געבויט. סיי לויט איר פארם און סיי לויט איהר אינהאלט, האט געלאזט א טיפען איינדרוק.

א שאד וואס ד"ר טארטאקאווער האט נישט גערעדט אויך אויף יודיש, אין אונזער פאלקסטימליכער שפראך, אין וועלכער ער צייכענט זיך נישט ווייניגער אויס, בפרט, ווען ער האט בעהאנדעלט די היסטארישע תקופה פון ר' יוחנן בן זכאי, וועלכער האט געבעטען ביים רוימישען קיסר אספסינוס: תן לי יבנה וחכמיה, און ווען ער האט אזוי אינהאלטסרייך גערעדט וועגען קאצקער רבי'ן. אין אונזער שפראך, וואלטען די געשילדערטע פארטרעטען פון די צוויי גרויסע יודען ארויסגעקומען מיט מעהר שטארקייט און מיט מעהר אינטימיטעט אפילו פאר די יעניגע, וואס מאכען דעם אנשטעל, אז יודיש פאסט זיי נישט...

אויף דער פראגע פון רעד. הערק פארוואס ער האט נישט געהאלטען דעם אינטערעסאנטען פארטראג, אויף א ספעציפיש־יודישע טעמע, אין דער יודישער שפראך — האט ד"ר טארטאקאווער געענטפערט, אז ער וואלט גערן גערעדט אויף אונזער מאמע־לשון, אבער אזוי ווי מ'האט געמאכט קידוש אויף גויא'ש און אלץ געהט דא פא־פאליאשו, וויל ער אויך נישט אבשטעהען פון מנהג.

מילא, ד"ר טארטאקאווער איז שוין באלד פערענטפערט. איז ער דאך געווען א גאסט פון דער פרעמד, וואס קען נישט אונזער אינטעליגענץ. מיט אונזערע אבער וואס איז די מעשה. פארוואס אפילו אויף שמחות, אין די יודישע ד' אמות רוימען זיי אויס די יודישע שפראך, ווי זי זאלט געווען חמץ אין פסח?

י. ב. שטריימאן

פסח

ווארף אראפ די ווינטער־בגדים
פון דיין אויסגעטרוקענטען לייב
שלאנק און דין ווי א גאלדענער פאדעם
דרינגט דער פרילינג אריין דורך דער שויב

דער שטיין הויבט אן פרייליכער ווערען
דער קוסט האט געגעניצט זיך אויס
דעם בוים כ'נעם די לאקען צו שערען,
וואס וואקסען פון די ראמען ארויס.

די שוואלב האט באוויזען זיך ווידער
און ווינקט מיט אן אייגל צו דיר
דער הימל אנגעשיכורט האט דעם ברודער —
דעם שטראל מיט א פאס ברוינעם ביר.

גייט דער שטראל, ר'פאלט און טוט לאכן
גליטשט זיך ארויס פון דיין האנט
פאר פרייד — דער ביק וויל צעברעכן
דעם שטאל און ארויס אויפן לאנד.

דער הונט טאנצט ארום אין די גאסען
ר'האט אליהו הנביא דערזעהן;
דער פויער טוט ס'פערד שוין פארקנאסן
פון ווינקל ארוים צו מיר רעדט די שפין.

קוק זיך אריין טיף אין עטער
א פיי סמך חעס קריצט די לופט
דער וואלד הויבט אן שפראצען מיט בלעטער
איבער מיר האט דער מיק זיך דורכגעשיפט.

טשיפ־טשיפ, גא־גא און פי־פי
האט ס'דארפישע עוף זיך צערעדט
און דער הימל מיט גוואלדיגער מי
טרייבט די זון שוין ארויס פון איר בעט.

ווי אזוי זעהען אויס די יודישע שאנסען צו די וואהלען פון שטאדט־ראט.

בכדי צו בעקענען אונזערע לעזער מיט די שאנסען פון דער ניי־געוועהלטער רעפרעזענטאנץ אין צוקונפטיגען שטאדט־ראט האבען מיר געמאכט אנ־אינטערוויאו מיט'ן יודישען לאוניק ה' משה ראטענבערג.

ה' ראטענבערג, וועלכער איז א מומחה אין זעלבסטפערוואלטונג'ס־ענינים, גיט אונז א רייהע ערקלערונגען פון וועלכע פון וועלכע עס איז לייכט צו פערשטעהן ווי גרויס ס'זענען די אויסזיכטען פון דער יודישער פארשטעהערשאפט אין נייעם שטאדט־ראט. מיר פרעגען דעם ה' ראטענבערג:

—וואס פאר א שאנסען האט די יודישע בעפעלקערונג ביי די איצטיגע שטאדט־ראט וואהלען, וויפיעל קענען מיר האבען יודישע ראטמענער?

—אויב יודען וועלען זיך צעברעקלען אויף פערשידענע ליסטעס און עס וועט נישט זיין קיין איינהייטליכע ליסטע דראהט אונז א געפאהר, אז מיר זאלען נישט מעהר אדורכפיהרען ווי 2 אדער 3 ראטמענער.

— פארוואס אזוי ווייניג?

—די סיבה דערפון איז, דאס צעטיילן די שטאדט אויף אזעלכע קרייזען, אז דארט וואו מיר האבען בעקומען עטליכע מאנדאטען פריהער, וועט איצט זיין שווער צו בעקומען איינעם אפילו.

—אין וועלכע קרייזען, וועלען מיר זיין בע'עוולה'ט אממעהרסטענ'ס?

— עס זענען פערהאנען דריי קרייזען וואו די יודען וועלען דאס מאהל האבען פיעל ווייניגער שאנסען, ווי פריהער. אזוי האט מען דעם וואהעל און די ארומיגע יודישע גאסען, וועלכע געהערען צו א 5־מאנדאטיגען קרייז, צוגעטיילט צו די גאסען, פון דער וויטווארניא בראן, אזוי אז די יודישע אויסזיכטען פון יענעם קרייז זענען מינימאלע אזעלכע יודישע גאסען ווי דער רינעק און שפיטאלנא וואו יודען וואלטען געקענט האבען גרויסע שאנסען ווען דורכצופיהרען, זענען צוגעטיילט געווארען צום קאפטער, וואו די מערהייט זענען קריסטליכע איינוואוינער.

אויך די זשעראמסקי ביז פיעראצקי גאס, וואו עס וואהנען פיעל אידען און וואו עס איז מעגליך געוועזען אדורכצופיהרען פאר אידען איינעם אדער 2 ראטמענער, איז איצט דער קרייז פערברייטערט געווארען ביז סאדקאוו. אויף אזא אופן זענען דארט צונישט געווארן די שאנסען פון די אידען. עס הייסט אבער נישט — ערקלערט ווייטער לאוניק ראטענבערג — אז מיר מוזען פערשפילען. מיר קענען ארויס בכבוד, ווען אלע אידישע ארגאניזאציעס וועלען געהען געשלאסען צוזאמען; אויב די פרעקווענץ פון די וואהלען וועט זיין א שטארקע. דאן איז מעגליך, אז מיר זאלען דערהאלטען די אידישע פארשטעהערשאפט אין אזא צאהל ווי זי איז אין איצטיגען שטאט־ראט; וועט דאס נישט געשעהן און ס'וועלן קעמפען יודישע ליסטעס דאן וועלען די יודישע שטימען צושפליטערט ווערן און ס'וועט זיגען א דריטער.

—צי איז מעגליך, אז מען זאל האבען א אידישען פארשטעהער אין דער שטאט־פערוואלטונג?

—דאס איז נאר מעגליך דאן, ווען אין נייעם שטאט־ראט וועלען אריין 9 אידישע ראטמענער.

ווי זעהט עפעס אויס, אויף דער פוילישער גאס. צי וועט מען האבען פיעל פוילישע ליסטעס צו די וואהלען אין שטאט־ראט?

—קיין סך פוילישע ליסטעס וועלן נישט זיין. די פוילישע בעפעלקערונג געהט צו די וואהלען גאר שטארק געאייניגט. עס וועלען אינגאנצען זיין 2, אדער 3 ליסטעס. די שטארקסטע פון זיי וועט ווי שטענדיג זיין די סאציאליסטישע ליסטע. (פ.פ.ס.) די סאציאליסטן זענען גוט ארגאניזירט און זענען די גרייט צו די וואהלען. זיי האבען גרויסע שאנסען אבצוהאלטען א זיג ביי שוין נייע וואלען.

א גאר שטארקע ליסטע וועט אויך זיין דער קאטוילישער בלאק אין וועלכען ס'געהען אריין: דער אזאן, די קריסטליכע דעמאקראציע און קריסטליכע ארבייטער־פעראייגען.

אר.

אויך א דאקטאר־טיטול איז היינט נישט קיין גאלדענע מציאה.

אין די היינטיגע צייטען איז איינס פון די שווערסטע זאכען פאר א יונגען יודישען סטודענט אריינצובעקומען זיך אויפ'ן מעדיצינישען פאקולטעט. ס'איז גיכער לייכטער צו געפונען דאס גרויסע געווינס אויף דער לאטעריע. נישט בעסער איז אויך מיט די נאסטיריפיקאנטען, וועלכע מוזען יאהרען־לאנג ווארטען אויף א מלוכה־עגזאמען.

און וואלט זיך געקענט דוכטען, אז די, וועלכע האבען שוין בעקומען די דאקטוירים־דיפלאמן, און האבן שוין רעכט צו פראקטיצירען, זענען גאר גליקליך און זייער מאטעריעלע לאגע איז גאר־גאר גוט, איז עס ליידער נישט אזוי. פערהאנען פיעל שטעדט אין פוילען וואו דער יודישער דאקטאר האלט גאנץ ווייט פון א פרנסה טובה, פון א מאטעריעלען וואהלשטאנד.

אויך איז די לאגע פון יודישען דאקטאר נישט בעסער אין אונזער שטאדט ראדאם.

נישט לאנג האב איך געהאט א געשפרעך מיט א יודישען ראדאמער דאקטאר, וועלכער האט מיר אפען ערקלערט אז ער וואלט גאר צופרידען געווען ווען וואלט געהאט וויזיטען אפילו צו 2 זל. א צווייטער ראדאמער דאקטאר האט געמוזט זיין אינטערניסט, פראפעסאר פון היגיעניע אין א גימנאזיום, מאכען באקטעריאלאגישע אנאליזען און פראקטיקירען אין נאך א ספעציאליטעט, בכדי זיך צו קענען אויפהאלטען. צווישען די יודישע דאקטוירים וועט איהר געפונען נישט איינעם, וועלכער פערדינט נישט אויף קיין פרנסה. פון וואנען נעמט עס זיך, אז אין אזא גרויסע יודישע שטאדט זאלען דאס ביסעל יודישע דאקטוירים נישט גוט פערדינען? אט טאקע וועגען דעם וויל איך שרייבען.

אין וויען איז פערהאנען א גרויסער פראפ. לארינגאלאג (האלז, אויערן און נאז דאקטאר) האיעק. ער האט אויך 2 בעקאנטע אסיסטענטען: ד"ר העפלער און ד"ר וועסלי. דער פראפעסאר האיעק נעמט פאר א וויזיט 2000 שילינג; דאגעגען זיינע 2 אסיסטענטען — צו 800 שילינג פאר א וויזיט. איז מען געקומען צו דעם פראפעסאר און געבעטען, אז ער זאל אראפלאזען די פרייז פון זיינע וויזיטען; האט אבער פראפעסאר האיעק ערקלערט, אז ער וועט קיין גראשען נישט אראפלאזען, ווייל ער וויל, אז זיינע אסיסטענטען זאלען אויך פערדינען און דעריבער מוז זיין א געוויסער אונטערשיד אויף דער פרייז פון זיינע וויזיטען און די וויזיטען פון זיינע אסיסטענטען.

דאס איז אויך אין ראדאם, אבער א ביסעל אנדערש. אין אונזער שטאדט האבען מיר עטליכע יודישע דאקטוירים ביי וועלכע מען מוז גאנצע שעה'ן ווארטען, אז מען זאל קענען אנקומען. די דאזיגע דאקטוירים נעמען פאר א וויזיט שוין באלד אזוי פיעל ווי יעדער אנדערער יודישער דאקטאר. און דאס איז די סיבה וואס יעדער איינער געהט צום אויסגערופענעם דאקטאר — צום פראפעסאר, וועלכער וואלט געקאנט א ביסעל הויבען די פרייז פון די וויזיטען און דערמיט געקאנט גורם זיין, אז אויך זיינע אנדערע יודישע קאלעגען זאלען קענען פערדינען.

אזוי ווערט טאקע געפיהרט אויך אין אנדערע גרעסערע שטעדט. עס זענען פערהאנען טייערע און ביליגערע דאקטוירים. ביי אונז האלט עס מיט די זעלבע פרייז ביי אלע. דאס ברויכען פערשטעהן די ראדאמער פראפעסארען אין דאן וועלען אויך זייערע יודישע קאלעגען נישט האבען זיך צו בעקלאגען.

ארנאלד ראזענפעלד.

30 יאָהר „לינת-הצדק" אין ראדאם.

וועגן א סך אינסטיטוציעס איז שוין פיל און פאַרשידען גערעדט און געשריבען געוואָרן. בלויז וועגען איין אינסטיטוציע איז אינגאַנצען פאַרשוויגען געוואָרן, הגם דאָס איז גראַד אַזעלכע, וואָס האָט זייער א סך צו פאַרצייכענען. דאָס איז — „לינת-הצדק".

אייגענטליך איז „לינת-הצדק" שוין פון 30 יאָהר באַקאַנט מיט זיין נוצלעכער אַרבעט לטובת דער יודישער אָרעמקייט אין ראַדאָם און דאָך... דאָך איז פאַר שוויגען געוואָרען.

אזוי זענען זיי שוין, די דאָזיגע נוצלעכע אינסטיטוציעס: אָן רעש און אָן טומל טוען זיי אָפּ א וויכטיגע אַרבייט אויף דער יודישער אָרעמער גאַס, נישט וואַרטענדיג אויף וועמענס צושטימונג אָדער דאַנק.

„לינת-הצדק" אין ראַדאָם איז אומבאַדינגט איינע פון די דאָזיגע וויכטיגע און נוצליכע אינסטיטוציעס, וואָס וואַרטען נישט אויף קיין דאנק און טוען זייער אַרבעט בשלימות. דער אָרעמער קראַנקער — זאָגט דער „לינת" — דאַרף פון דעם אלעם נישט וויסען.

איז דעריבער כדאי, אַז די ראַדאָמער עפענטליכקייט זאָל זיך באַקענען מיט דער טעטיגקייט פון „לינת", וואָס שטעלט זיך, אומגעפער, אזוי פאַר:

„לינת-הצדק" ערטיילט הילף פאַר אָרעמע קראַנקע אויף אַלע געביטן, ווי: אינטערנע (אינערליכע קראַנקהייטען), לארינגאָלאָגיע (האַלדז, נאָז, אויערן), כירורגיע (אָפּעראַציעס), באַקטעראָלאָגיע (אלערליי אַנאַליזן), רענטגענאָלאָגיע (באַשטראַלונגען און דורכלויכטונגען), אויגן-קראַנקהייט, גינעקאָלאָגיע (אַקושעריע) און סטעמאַטאָלאָגיע (ציין- און מויל-קראַנקהייט).

אין דער גען. איז אויך איינגעפירט געוואָרען א לאַבאָראַטאָריום, וואו ס'אַמטירט יעדען טאָג א דאָקטאָר, וואָס ערטיילט מעדיצינישע הילף און ס'ווערן אויך געמאַכט פּראָוויזאָרישע אַנאַליזען.

א חוץ דעם ערטיילט דער „לינת" מעדיצינישע הילף פאַרן היגען „מושב-זקנים" און פאַר אָרימע קראַנקע פון דער פּראָווינץ.

ס'ווערן אויך אַרויסגעגעבן פאַרשידענע הייל-מכשירים, ווי: אינהאַלאַטאָרן, אייז-פּענכערס, גומענע קישעלעך, יריגאַטאָרען, באַסענען אַ. ז. וו.

„לינת-הצדק" האַלט אָן א קאָנטאַקט מיט אַלע היגע אַפּטייקען, וועלכע גיבן אַרויס מעדיצינען פאַר אָרעמע קראַנקע אויפן חשבון פון דער געזעלשאַפט.

אין נויטיגע פאַלען גיט אויך לינת אַרויס אויף איר חשבון קאָסטבאַרע פּאַרטיגע פּרעפּאַראַטן.

אזוי, בערך, שטעלט זיך פאַר די טעטיגקייט פונם היגען „לינת-הצדק".

דאָס איז אָבער א טרוקענער און אויבנאויפיגער ציפער.

פיל מערער וועגען דעם, וואָלטען אייך געקענט דערציילען די יודישע אָרימע קראַנקע, וואָס קלאַפּען אָן אין די טירען פון „לינת" און אויב ס'קומט אויס — קלאַפּט מען אָן אין מיטן דער נאַכט ביים לינת-סעקרעטאַר, משה ליטוואַק.

א סך וואָלטען זיי אייך געקענט דערציילען.

אָבער בלויז דאָס, וואָס מיר ברענגען דאָ, גלויבען מיר, אילוסטרירט גענוג די טעטיגקייט פונ'ם היגען „לינת".

נישט אַלע יאָהרען אָבער, האָט די געזעלשאַפט „לינת הצדק" געפיהרט אַזאַ ברייט-פערצווייגטע אַרבייט ווי היינט. אמת, אַז דורך די 30 יאָהר פון זיין טעטיגקייט, זענען געווען יאָהרען פון אַקטיווער אַרבייט, ס'זענען אָבער אויך שוין געווען יאָהרען פון... אָפּגעשטאַנענקייט. און אויב האָט דער „לינת" לעצטענ'ס צו פאַרצייכענען אַזאַ ברייטער טעטיגקייט, איז עס נאָר א דאַנק דער איצטיגער אַקטיווער פערוואַלטונג, אין וועלכער ס'געפינען זיך די ה"ה: ירמיה גאָלדשטיין, מאָטעל זוויקעלסקי, פרוי לאָסטמאַן, שפּערבער מיט די צאָהן-דאָקטוירים פריידאָס און אַנשער בראש.

די דאָזיגע פערוואַלטונג — איבערהויפּט דער ה' אנשער — האָט רעאָרגאַניזירט די אַלטע טעטיגקייט און אַריינגעפיהרט נייע סיסטעמען, וואָס זענען מערער צוגעפּאַסט צום היינטיגען לעבען.

די איצטיגע פערוואַלטונג האָט אויך דאָס ערשטע מאָהל דעם פערגאַנגענעם זומער אָוועקגעשיקט עטליכע צענדליג קראַנקע קיין בוסק

מיט איין וואָרט: די פערוואַלטונג טהוט אַלץ, וואָס עס ליגט נאָר אין איהרע כוחות. ניין, נישט אין די כוחות, נאָר איבער די כוחות! —

אָבער ביי די אַלע אָנשטרענגונגען און באמת גוטען ווילען פון דער פערוואַלטונג, איז זי פאַרט נישט אומשטאַנד צו בעפרידיגען די אַלע, וואָס נויטיגען זיך אין לינת-הילף.

און ווען נאָך ווי היינט האָבען יודען אזוי גענויטיגט זיך אין הילף? ווען נאָך ווי היינט איז דער יוד אַזוי אַרויסגעשטויסען געוואָרען פון זיינע לעבענ'ס-פּאָזיציעס און דערפאַר אַזוי פּעראָרימט געוואָרען?

נו, איז דען א ווינדער וואָס עס ציהען זיך אזוי פיל הענט צום „לינת"?

די היינטיזע פערוואַלטונג פערשטעהט דאָס און טהוט אַלץ וואָס נאָר מעגליך: שאַפט געלדער, מאַכט אימפּרעזעס און — באַרגט אליין אַרויס — נישט איינמאָהל — פון דער אייגענער טאַש.

עס איז אָבער אוממעגליך — ווי שוין דערמאָנט — אַלץ און אַלעמען ענטקעגענצוקומען.

שאַפט זיך טאַקע נישט איינמאָהל אַזאַ לאַגע, אַז די פערוו.-מיטגלידער בלייבען שטעהן פאַר דער עגבערדיגע פראַגע: וואָס טוט מען? וואו נעמט מען געלט צו דעקען דעם אַפּטייק און אנדערע חובות?

אָבער, פונדעסטוועגען, שטייט מען נישט אָפּ און מען טוט די היילינע אַרבייט, וואָס הייסט: ראַטעווען דעם קראַנקען. צו גרויס איז די אחריות, אז מען אָל אַראָפּלאָזען די הענט.

עס דאַרף אָבער אומבאַדינגט געגעבן ווערען ברייטערע מעגליכקייטן, כדי די פּאַרוו. זאָל קענען אין הונדערט פּראָצענט דערפילען אַלע איהרע אַנגעצייכענטע אַרבעטען.

די דאָזיגע מעגליכקייטען מיינט מען, פאַרשטייט זיך — מאַטעריעלע הילף. ווייל וועט זיין א געהעריגער פאָנד, וועט מען קענען אויסברייטערען די טעטיגקייט.

דעריבער האַלטן מיר פאַר א חוב צו אַפּעלירען צו דער ברייטער עפענטליכקייט, אַז זיי זאָלען אין דער ערשטער ריי מיט אַלע מעגליכקייטען שטיצען דעם „לינת-הצדק" און אויך מיטאַרבעטען אַקטיוו מיט דער געזעלשאַפט. זאָל יעדער צולייגען א האַנט מיט וואָס ער קען נאָר.

אָבער אויך צו די ראַדאָמער לאַנדסלייט אין אמעריקע ווער'ט אַפּעלירט, אַז זיי זאָלען מאַטעריעל אונטערשטיצען דעם „לינת" און אזוי אַרום העלפען ראַטעווען זייערע אָרעמע קראַנקע ברידער אין ראַדאָם.

אלבירג.

די פערוואַלטונג פון „לינת-הצדק" אין ראדאם. עס זיצען פון רעכטס: דענטיסט פּריירעט, פרוי לאַסטמאַן, ירמיה גאָלדשטיין, דענטיסט אַנשער און שפּערבער. אין דער מיט — דער סעקרעטאַר, משה ליטוואַק.

וואו און ווי אזוי

צו געבען צו וואַשען, פאַרבען, רייניגען פוטערס, לעדער, שיך און וועש?

מאָדערנע מעכאַניזירטע אנשטאַלטען

פון דער כעמישע פּאַרבעריי און פּראַלניע

פון פוטערס, לעדער'ס, שיך-וואַרג

און וועש

A. HEMPEL

אין ראַדאָם טעל. 19-70

צענטראַלע אויף דער אַלטער שטאָדט 7

פיליע נומער I זשעראָמסקי נום. 1

" " II " " 21

" " III " " 59

" " IV טראַוגוטטא " 11

פיליע נום V סקאַרזשיסק סטאַשיצא נום. 10

לייטער פון דער טעכנישער אָבטיילונג

ALFRED HEMPEL

פיהרט אויס פּאַכמעניש און סאָליד

דויערענדע פאַרבען פון דאַמען און מענער-גאַרדעראָבע, וואָל, ביינוואָל, פוטערס, לעדער, לעדערנע גאַרדעראָבעס לאַטשען, פעדערען, זאַקען, לייווענט, פילס א. ד. גל.

די איינציגע אין **קעלצער וואָיעוו. פירמע,** וואָס פירט אויס כעמיש-טריקען דאָס רייניגען פון דאַמען און מענער-גאַרדעראָב, פוטער, דיוואַנעס ווי אויך דאָס אויפפרישן פון מאַנטלען און פּאַלטענס

א ספּעציעלע וועש-אָבטיילונג:

צו וואַשן העמדער, קעלנער, מאַנזשעטען, פויערהאַנגען א.. ד. גל. ווערט אויסגעפיהרט אָהן צומישונג פון פּלאַרק, און אָהן צומישונגען, וועלכע זענען שעדליך פאַר דער וועש, מיט א שענעם זילבערנעם גלאַנץ.

פערזיכערט די ג. קליענטעלע אַז:

1) עס ווערט אויסגעהיטען פאַר שאָדען, פערפיהרונג
2) עס דעפאָרמירט נישט דעם שניט פון אַנצוג
3) פערהיט פון פערלירען די נאַטירליכע פאַרבען
4) פערהיט פון איינלויפען מאַטעריאַל
5) פערהיט פון פערלירען דעם גלאַנץ און די עלאַסטישקייט
6) עס ווערט דערהאַלטען דער פאַסאָן
7) פרישט-אויף די קאָלירען.
8) דערהאַלט די אַפּאַראַטור
9) פערהיט די פעדים און די געוועבען פון מאַטעריאַל
10) שטעלט צופרידען די פערלאַנגען פון היגיענע און גוטען געשמאַק.

די נייע טעכניק און די 20 יעהריגע רוטין, פאַכקענטניס פון דער לייטונג בעפולמעכטיגט די פירמע צו פערזיכערען די ג. קליענטעל, אז די איר אָנפערטרויטע רעקאָמאַנדירונגען, וועלען אויסגעפיהרט סאָליד, פּאַכמעניש און צו דער צייט, צו דער בעסטער צופרידענהייט פון דער קליענטעלע.

דער ברייטער פאַך-פערנעם, ווי אויך די ראַציאָנעלע רעאָרגאַניזאַציע גיבען די מעגליכקייט פון ביליגען, שנעלען און סקרופולעלע אויספיהרונג פון די עמפפעהלונגען פון די קליענטעל.

מיר בעטען העפליך צו שענקען פולשטענדיגען צוטרוי אונזער פירמע

מיט אכטונג:

Nowoczesne Zmechanizowane Zakłady

Farbiarnia i pralnia chemiczna

pralnia bielizny

A. HEMPEL

פעליקס פרידמאַן

(וואַרשא)

ספּעציעל צום „ראַדאָמער-קעלצער לעבען"

יוסף גאַבאָוויטש

(אויפן פרישן קבר)

אין פאַרלויף פון עטליכע חדשים זענען מיר געמינערט געוואָרען מיט צוויי קינסטלער: יעקב ווייסלעז און יוסף גאַבאָוויטש. עס געהען אַוועק פון אונז דער עלטערער דור קינסטלער, וועלכע האָבען געבראַכט רוהם דעם יודישען פאָלק אין פוילען.

יוסף גאַבאָוויטש דער איינציגער וועטעראַן פון די יודישע סקולפּטורען אין פוילען — לעבט שוין מעהר נישט. דער אידעאַליסט, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסען פון די געטהאָ-ווענט אין דער פרייער ליכטיגער וועלט אַריין, כדי איינצוזאַפּען אין זיך די קולטור פון די גרויסע קאַריפּעער, וועלכע האָבען אוועקגעשטעלט זייער שאַפונג אין די רייהען פון די געניאַלע קינסטלער פון פערשידענע עפּאָכעס. אין דער ברייטער וועלט האָט זיך גאַבאָוויטש געלערענט אויפכאַפּען יעדע נייע דערגרייכונג, יעדע נייע קאָנצעפּציע, וועלכע האָט אויפגעלעבט די פערעלטערטע פאָרמען און אָפּגעפרישט די רעאַליסטישע קונסט פון איהרע קאָנווענציאָנעלע פאָרמען.

אין אונזערע ענגע טונקעלע געסלעך האָט גאַבאָוויטש אַריינגעטראָגען די ליכט און שיין פון דער וועלט פון ליניע און פאָרם. יעדע קונסט-דעראָבערונג איז נישט אזוי לייכט איהם אָנגעקומען: ער האָט געמוזט קעמפען מיט דער אָפּגעשטאַנענקייט און דיפערענטיזם פון אונזער געזעלשאַפט. אָבער די, וועלכע האָבען געוואָלט שאַפען עפּעס נייעס, האָבען געמוזט דינען דער קונסט, און שטענדיג זיין גרייט אויף די גרעסטע קרבנות. גאַבאָוויטש איז געווען דער פאָרשטעהער פון דער רעאַליסטישער קונסט אין דער סקולפּטור אין פוילען. ער האָט זיך געשטיצט אויף דער טרייהייט פון דער נאַטור. איבערגעגעבען זי גענוי מיט אַלע איהרע דעטיילען, ברענגענדיג גלייכצייטיג צום אויסדרוק די כאַראַקטעריסטישע עלעמענטען פאַר זיינע סקולפּטור-שאַפונגען. אין דער זעלבער צייט, ווען אין פּאַריז ענטוויקעלט זיך שטאַרק דער אימפּרעסיאָניזם, וואָס פיהרט אַריין אַ נייע מאַלערישע טראַנספּוזיע אין דער רעאַליסטישער קונסט און באַלעבט די פאָרם און פלאַכען פון דער אַקאַדעמישער סקולפּטור, זענען נאָך די קינסטלער אין פוילען געשטאַנען טיף מיטביידע פיס אין נאַטוראַליזם. ראָדען און באָרדעל, זענען געווען די פאָרשטעהער פון דער נייער ריכטונג אין דער סקולפּטור, וואָס האָבען באַלעבט די ליניע, עקספּרעסיע און מאַסע. זיי האָבען אויך מאָנומענטאַליזירט די פאָרם און כאַראַקטער פון די קאָמפּאָזיציעס מיט איהרע קאָנסטרוקציע. יעדעס ווערק איז געווען פאַר זיי א נייע וועלט, צו יעדע סקולפּטור זענען זיי געווען אַנדערש געשטימט, זיי האָבען פערמאָגט אָן אינדיווידועלע קראַפט, מאָדערניזירענדיג די גאַנצע רעאַליסטישע סקולפּטור.

יוסף גאַבאָוויטש האָט זיך איבערגענומען מיט דער מזרח און מערב קולטור. פריהער שטודירט ער אין פּעטערבורג, שפּעטער אין פּאַריז אין דער מעטראָפּאָליע פון דער וועלט-קונסט. דאָרט האָט ער יעצט פערשטאַנען ווי אזוי מען דאַרף קוקען און אויפפאַסען די נייע פאָרם.

אין פּאַריז הויבט אָן גאַבאָוויטש פּלייסיג צו קנעטען און שניצען א רייהע סקולפּטורען און גיט זיך אָפּ א חשבון פון דעם שווערען וועג, וועלכען ער האָט זיך אויסגעקליבען. אָבער גאַבאָוויטש זעהענדיג די גרויסע מוזייס, ווערט נישט נידערגעשלאָגען, פערקערט: ער דערגרייכט שטופענווייז זיין ציעל. ער ווערט בעאיינפלוסט פון ראָדענען, וועלכער מאַכט אויף איהם דעם שטאַרקסטען איינדרוק. אונטער זיין אויפזיכט אַרבייט גאַבאָוויטש עטליכע יאָהר. גאַבאָוויטש נאָכ'ן ענדיגען די אַקאַדעמיע, ווערט זעלבסטשטענדיג. ער אַמאַלגאַמירט די איינפלוסען און טראַנספּאָנירט זיי אויף אַן אייגענאַרטיגען אופן אין זיינע ווערק. דער דאָזיגער שאַפונג'ס-פּראָצעס האָט געפיהרט דעם קינסטלער צו נישט דורכשניטליכע פאַנטאַזיעס, שאַפונג-דינאַמיק און נייע אינוועניק. זיין קונסט האָט געווירקט אוממיטעלבאַר אויפ'ן צושויער, נישט קאָמפּליצירענדיג דאָס זעהען פון יעדען אָבסערוואַטאָר.

גאַבאָוויטש הויבט אָן סיסטעמאַטיש אויסצושטעלן זיינע ווערק. און איין אַרבעט א. נ. „זעלבשוץ", וואָס פאַרנעמט א חשובן אָרט אויף דער אויסשטעלונג אין אָפיציעלען פראַנצויזישען סאַלאָן, ווערט אויסגעצייכענט מיטן מעדאַל „Mention Honorable" אין 1898 באַקומט גאַבאָוויטש אויף א קאָנקורס די צווייטע אויסצייכנונג און מיט צוויי יאָהר שפּעטער א גאָלדענעם מעדאַל. די „וואַלאַלטס אַרט גאַלערי" קויפט זיינע אַרבייטען; די בעלגישע רעגירונג האָט ערוואָרבען עטלעכע ווערק פאַרן בריסעלער מוזיי; דאָס פראַנצויזישע מיניסטעריום פאַר קונסט און קולטור, נאָמינירט אים אַלס „אָפּיציר ד'אַקאַדעמיע".

אָבער גאַבאָוויטשען בענקט זיך נאָך וואַרשא. וואו ער האָט באַקומען די ערשטע אָנווייזונגען ביים פּראָפ. גערסאָן. ער קומט צוריק און באַקענט זיך מיט טרעמבאַטשען, ווייגלעזון און מינקאָווסקי און אָרדנען איין אין די גרעסערע שטעט פון פוילען א רייע אויסשטעלונגען, וועלכע האָבען א גרויסען דערפאָלג. ער שטעלט אויך אויס זיינע ווערק אין דער פוילישער זאַכענטאַ, ווו מען צאַצקעט זיך מיט איהם אַלס פוילישער סקולפּטור.

אין זיין אַטעליע אין וואַרשא וואו ער באַזעצט זיך אויף שטענדיג ווערן געשאַפען א רייע קאָמפּאָזיציעס: „דער פישער", „מוטערשאַפט", „ברויט", „בענקשאַפט" און א סך אַנדערע. גאַבאָוויטש ווערט אויך דער סאַלאָן-סקולפּטור פון דעם וואַרשאַווער יורענטום. ער קנעט פאָרטרעטען פון די גרעסטע פערזענליכקייטען, וואו ס'דאָמינירט אין זיי דער טיפער כאַראַקטער און עקספּרעסיע. די ווערק זיינע צייכנען זיך אויס מיטן ערליכען נאַטוראַליזם, מיט וועלכען ער איז געווען פערבונדען און וואָס איז געווען דער קווינטעסענץ פון זיין אָבסערוואַציע.

■■■■■

די ארבעה בנים

סקעפּטישע גראָטעסקע

פון
משה בראָדערזאָהן

ספּעציעל צום „ראַדאָמער - קעלצער לעבען"

משה בראָדערזאָהן

(די פיער אייביגע תושבים פון דער ה ג ד ה זענען אומפּערענדערליך — די ארבעה בנים. קיין שום עוואָלוציע צי רעוואָלוציע איז זיי נישט ביכולת צו ענדערען. די געשטאַלטען זענען די זעלבע — די פאָרמען בייטען זיך נאָר. בלייבט דער חכם שטענדיג ביי זיין חכמה ביז ער בענאַרישט זיך... איז דער רשע, א רשע מרושע, און ווייסט נישט אייגענטליך פאַרוואָס בלייבט דער תס א תם, ווען ער איז אָפילו זיבען מאָהל געהילט אין מאַנטעל פון אינטעליגענץ, און דער שאינו יודע לשאול — ער ווייסט קיין קונצען נישט: ער פרעגט נישט קיין שאלות, ער „עקזיסטירט").

די ארבעה בנים (זינגען)

אחד מי יודע?
אחד אני יודע —
איינמאָל לעבט מען, ברידער
איינמאָל אויף דער וועלט!

ווער עס האָט זי מאה,
יענער האָט די דעה —
סדר'ט אויס זיין סידור,
פונקט ווי איהם געפעלט!

שנים מי יודע?
שנים אני יודע —
צוויי מאָהל לעבט נישט קיינער,
איינס איז — אָך-און-וויי!

די, וואָס דאָס פערשטייען,
העלפט נישט ס'פינגער-דרייען —
ס'ווייסט עס יעדער איינער,
פונקט ווי צוויי מאָהל צוויי!

שלשה מי ידע?
שלשה אני יודע —
דריי מאָהל דאָס צו וויסען
העלפט נישט סיי-ווי-סיי!
האָבען מיר'ס ב'אידעע
אין דער לינקער פאה,
בעת מען וויל געניסען
שלשה פעמים חי'!

שאינו יודע לשאול

און איך ווייס און זאָג,
מיינע ליבע פריינד און ברידער,
אַז דעם ריכטיגען זין פאַר זיין, —
ווי ס'זאָל נישט זיין, —
בלויז איך פערמאָג!
איך, מיינע ליבע פריינד און ברידער —
איך ווייס,
אז אלץ חזרט זיך איבער
אָבער און ווידער,
און אַז אין די נייעסטע צייטען
זינגט מען די עלטסטע לידער!
אָט, למשל, האָט איהר זיך א ביישפּיל
א נייעם:
— עד היום
ציהט זיך די מעשה יציאת מצרים —
עס קומט מיר איצטער אויסן זין אויף
א געשיכטע גאָר שיין —
וואָרט אָקאָרשט, א ווײַלע...

רשע

נו, וואָס שווייגסטו, חכם בלילה:
הקהה את שניו —
טו איהם א זעץ אין די צייהן!

חכם

חכם מה הוא אומר?
— דער חכם זאָגט — ס'איז נאַריש,
און, לויט דער ראַסען-שיטה, אַריש
דער קאָדעקס פון די אלטע רוימער...
אָבער, טו און מאַך
מיט דעם שאינו יודע לשאול,
דעם כופר בעיקר,
אַז ער „דענקט" א סך,
און ציטירט וויסענשאַפט-שטיקער,
צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!
אַז דער שאינו יודע לשאול,
וואָס האָט נישט פון מוח א קרישעל
איז געוואָרען סטיכיש
א פיהרער — משיחיש!
א קרעטינען-חלום אויף דער וואָהר —
צו אַלדע שוואַרצע יאָהר!

תם

און, אַז טראַכטען טראַכט איך אַזוי מיר
ווי פון חכמה ווערט ערמה —
איז — תם מה הוא אומר?
— ענדערונג פון די פאָרמען!
מיין גאָט,
וואָס טוט מען פאַרט,
אַז דאָס פאָלק,
דער קאָלעקטיווער אידיאָט,
פאָלגט זיך נאָר דעם טייטש
פון איין-און-איינציג וואָרט:
— בחוזק ידו!

רשע

דיק—טאַ—טור!
דיסציפּלינירענדיגע בייטש!
אין טויט-שלעגער די פויסט די רויהע!
פערפאַלען — אזוי איז'ס — דיקטאָטור!
אַז א ממשות'דיגער מענשליכער,
הומאַניטאַרער שפּור,
אפילו אין דעם 20-טען יאָהרהונדערט
איז אויך נישט מעהר ווי צואה!
היסטאָרישער מאַטעריאַליזם
דאָס זעלבע וואָס — א יעדער חומר!
טאָ וואָס-זשע —
רשע מה הוא אומר?
איך, דער רשה, דווקא,
האָב די דרייסט אַרויסצוגיין אויף אַלע
וועגען
וואָס ס'זענען אין געדאַנקען-וועלט פאַר-
ראַנען,
אַרויסצוהאַוקען,
דורך אַלע מענשליכע געפיהלען
אַרויסצובילען,
און צו פרעגען:
וואָס איז דען דער מעהר?
וואָס איז ווינציגער געוואָרען און וואָס
איז מעהר?
— אדרבה, מה נשתנה?
פערשטאַנען?

חכם

איך מיין —

רשע און תם

דער חכם פונם מה נשתנה
גייט מיינען —

חכם

איך קלער, וואו ס'איז דער אמת?
פערענטפערען מען דאַרף זיך איילען!

שאינו יודע לשאול

און זאָגט דער קלוגער — ניין,
פערענטפערט גלייך דער נאַר יאָ..

רשע און תם

איז אָמר רבי אלעזר בן עזריה —

חכם

הרי אַני כבן שבעים שנה —

תם

זאָל מען עס דערמאָהנען:
אַז א שנאָה-באַק, צי אַ ליבע-ציג
איז צו די זיבען, ווי צו די זיבעציג!

חכם

איך ווייס, וואו ס'איז דער אמת —

איבעריגע

פונ'ם חכם בלילה?

חכם

אין דעמאָקראַטי — אין דעמאָס!

רשע

ווענג איהם — די אָנפערדינטע ביילען?
די קלעפּ קומען צונויף —

שאינו יודע לשאול

כלפּי פנים —
דער פּאַטש אין פנים,
און די הויפען'ס שמוץ
כלפּי חוץ!

תם

מיר זענען איצט אָהן נסים
און אָהן שוץ —
וועט מען נאָך חלילה, בני רחמנים,
דעם שפוך חמתך אויסגיסען
אויף די ארבעה בנים...

שאינו יודע לשאול

אליה-נביא קאָן בלויז ראַטעווען אַליין
אליה-נביא בלויז —

תם

אַז אַרום, אַרום — איז שווער דאָס צו
פערשטעהן
אנ'עם לועז —
מיטעלאַלטער, פינסטערע באַרבאַרען!

רשע

רשע מה הוא אומר:
— ווען קאָן עס אַרען — ?
אַרויס מיר זענען פון מצרים ששים רבוא
און אזוי פיל, האָפענטליך,
איז נאָך געבליבען!

שאינו יודע לשאול

אין איין לאַנד איבריג מיר זענען א
מיליאָן!
ס'איז אַ פּראָבלעם א גאָר פערוויקעלט'ס

תם

שוטה — ווער?
ווער פרעגט דיך, שוטה דו בן פיקהאַלץ?
צייל אין מויל ביי זיך דיין יעדען צאָהן!

חכם

כלומר —
אַך איז מיר. און ווי איז מיר, און אוי
מיר!
מיר ווענען איבעריגע אומעטום,
מיר איבערשפּיצטע און פער-פלפּול'טע
פּראָסטאַקעס!
ס'איז פול אַ וועלט מיט זון, געזאַנג
און וויין,
און אונז איז מען מהנה נאָר מיט פּיין.
מיט אַפּטראָפּונג פון עשר מכות!...

תם

א נס! א נס עס מוז געשעהן!
א מופת!

רשע

פון אַלע זייטען א געיעג און א געלויף
איז:
אויף בייזע וואונדער
פליהט איטליכער בעזונדער!
מ'איז אלע גרויס אין אויגען,
אין אויגען די פערשטאָכענע,
אין מוחות אויטגעקראָכענע,
פאַר קעפּ די אויסגעצוואָגענע,
פאַר אידעאַלען אָפּגעטראָגענע —
יאָ, ס'איז גערעכט דער תם אַצינד
פון וויי און ווינד,
פון מענשען-זינד,
פון עלענד-ווינט
א נס עס מוז געשעהן,
אַ-נישט איז אלץ פערפאַלען!

שאינו יודע לשאול

איך וואָלט עס אויך געוואָלט דערלעבען
זע ון:
אויף נסים בין איך אייביג גרייט —
א בעלן!

חכם

דער נס איז שוין פאַרהאַן:
נישט-אויסגעשעפּטע קוואַלען!
און דער-עיקר,
וואָס פון ארבע כוסות צמוקים
ווערען מיר נאָך שיכור —
וואָס פון דער הגדה
נישט געוואָרען נאָך — אגדה!

רשע

נסים גרויסע!
איז אפשר מאַכט מען גאָר א פינפטע
כוסה
מיט איין שאָס?

תם און שאינו יודע לשאול

פון אליה-נביא'ס גרויסען כוס
פין אליה-נביא'ס גרויסען כוס!

חכם

דערנאָך מיר ווען בענטשען במזומן!

אליהו נביא (פון העלער הויט)

האָט איהר נאָר געטראַכט,
האָט איהר נאָר די נאַכט געוואַכט —
זעהט איהר, בין איך שוין געקומען!
און דעם נס —
דעם נס וואָס שייך,
וועט ער קומען דאָ צו אייך,
ווען ס'וועט יעדער זיין, וואָס—ר'איז:
ווען דער חכם זיין וועט חכם,
און דער רשע זיין וועט רשע,
און דער תם וועט זיין א תם,
און דער שאינו יודע לשאול
ווערען ט'ווידער וואָס ער איז —
יעדער איינער, וואָס ער איז
מיט די ווייטערדיגע שטאַמען!
און נישט יעדער — יעדער איינער,
און נישט יעדער — צווייטער,
א צעטומעלטער, צעדרייטער,
יעדער איינער — אלץ צוזאַמען!
יעדערער — א פאָלקס-בעקלאַגער
און א האַרבער דעה-זאָגער!
אָמען!

מיין פּסח'דיגער „אַנשלוס"!...

דערציילט פון אן אבדיקירטען מלך

ספּעציעל פון אונזער מיטאַרבייטער

י. אַבערזשאַנעק

הערט רבותי, אַ מעשה שהיה, א מעשה, וואָס האָט מיט מיר אַליין פּאַסירט, אַ מעשה, וואָס דאַרף זיין אַ מוסר השכל פאַר אַנדערע מענער, זיי זאָלען נישט נאָכגיין בלינדערהייט די ווייבער. טאָמער וועט איהר נישט לייענען די מעשה, קענט איהר נאָך חלילה האָבען די זעלבע מפּלה, וואָס איך האָב געהאָט. איהר קאנט, פונקט ווי איך חלילה בלייבען אהן א מלוכה און שפּעטער וועט איהר שרייען: חי וקים!

ווי איהר ווייסט, איז איצט געוואָרען א מאָדע, צו פּראַוען די מלוכה ביי פרעמדע טישען, ד. ה. ביי די פּענסיאָנאַט-טישען. די מאָדע האָבען אויסגעקלערט די ווייבער. צו וואָס רוימען, שייערן, לופּטערען, רייסען די ווענט, פּוצען, אנשטעלען באַרשט, קויפען מצות, זאָרגען פאַר א סדר, געדענקען צו מאַכען חרוסת, דרייבען כריין, צוגרייטען כרפס, היטען די זרוע. אין זינען האָבען א היכב-בעט, ווײַן אויף ארבע כוסות, געדענקען אין אליהו'ס כוס — צו וואָס דאַרף מען דאָס? צו וואָס דעם קלאָפּאָט? די היינטיגע ווייבלעך האָבען נישט קיין קאָפּ צו אזעלכע זאַכען. די היינטיגע ווייבלעך זענען נישט „טשערפּליווע" צו ד. ם. היינטיגע ווייבלעך זוכען וויגאַדעס. נו, האָבען זיי אויסגעטראַכט א נייעס — פּענסיאָנאַטען! ערב פּסח נעמט מען דעם מלך, די „נאַפּליעדניקעס" און דעם גאַנצען קלאַפּערגעצייג און אוועק אין פּענסיאָנאַט!.. מ'קומט, הייסט עס, צו א פאַרטיגע מלוכה... אהן קאָפּ-ברעכעניש, אהן דאגות.

אהן קלאָפּאָטען, אהן מלחמות איז שטוב. מ'דאַרף נישט שייערן, נישט רוימען. נישט לופּטערן, נישט בודק חמץ זיין. דאס ווייב דאַרף נישט שעלטען דעם מאַן און קינדער. ס'איז שאַ, שטיל, ווי קיינמאָל גאַרנישט. שאַ, שטיל, ווערט ער א מלך, און דאס ווייב — א מלכה.

פאַר פּסח, פרעג איך מיין יודענע:

— מה נשתנה? — וואס איז היינט אַנדערש ווי אלע יאָהר ערב פּסח? אלע יאָהר אין דער צייט, האָב איך שוין געהאַט אריינגעכאַפּט עטליכע טוץ ערב פּסח'דיגע גע'כ'שרטע קללות. אלע מאָל אין דער צייט פּלעגטסטו מיך ביים קומען אין שטוב אריין „פּשעוויטען" מיט דער קעהר-בערשט. אלע יאָהר אין דער צייט איז אין שטוב „סטאַן וואָיענניע" מה נשתנה יענטעלע? וואס איז היינט אנדערש ווי אלע יאָהר?

— אויס! — האָט זי געענטפערט.

— וואָס אויס?

— איך פיהר איין אן אַנדערען פּאַ-זשאַנדעק!

— וואָס פאַרא פּאַזשאַנדעק גייסטו איינפיהרען, יענטעלע?

— אזוי ווי מיינע קאַלעזשאַנקעס טהון

— וואָס טהון דיינע קאַלעזשאַנקעס?

— מ'פאָהרט אוועק אויף פּסח!

— מ'פאָהרט אוועק? וואוהין פאָהרט מען?

— אין פּענסיאָנאַט אריין!

— אין פּענסיאָנאַט אריין? און... און וואס איז מכות דער מלוכה?

— אלץ דאָרט... דאָרט אין פּענסיאָנאַט וועסטו פּראַוען די מלוכה. אלץ וואס דו האָסט אלע יאָהר געטהון אינדערהיים, וועסטו טהון אין פּענסיאָנאַט!..

— אלץ?.. ווי אזוי איז דאס מעגליך?..

— ס'איז מעגליך. ביזט נישט מעהר מוריגו ווי אנדערע מלכים. אנדערע מלכים קענען פּראַווען די מלוכה אין דער פרעמד וועסטו אויך קענען!.

— דו פאַרשטייסט מאַטעלע, היינט איז נישט דאס וואס ס'איז אמאל געווען. היינט איז נישט דאס וואס ס'איז אמאל געווען. היינט מאַטעלע, איז געוואָרען א צייט, וואס א מלוכה נעמט מען א גרייטע. מ'דאַרף נאָר האָבען קוראַזש... יענער גרייט צו דאס שענסטע און בעסטע און דו קומסט צום גרייטען. מ'דאַרף נישט קיין חרוסת, קיין כרפּס, קיין זרוע, קיין אפּיקומן. דאס איינציגע וואס מ'דאַרף איז:

— חיצפּה און... קניידלעך... דער עיקר מאַטעלע איז — קניידלעך. האָסטו געגוג קניידלעך איז די מלוכה געזיכערט!..

— איצט מאַטעלע, דאַרפסטו וויסען, איז פּסח א צרה מיט די געסט. מ'גרייט אָן פון כל טוב. ס'קאָסט ממון און דמים. הייבען זיך אָן שיטען געסט. די געסט שלינגען דיך איין מיט די קאָפּעטעס, מ'האַקט באַבעלעך און מצה-ברייען, מ'זויפט אויס דעם ווײַן און מעהד. דו ווערסט צעפּלאַצט פין עגמת נפש צוקוקענדיג ווי פרעמדע מענשען מאַכען א תל פון דיין האַראַוואַניע און דערביי מוזטו נאָך מאַכען א זיסע מינע צו דעם בייזען שפּיל... צו וואָס? אויף וועלכע כפרות דאָס? פאָהרט מען אַוועק אין פּענסיאָנאַט אריין, איז מען פּטור פון שלעק, פון די געסט הייסט עס. גלויב מיר מאַטעלע, אַז דער פּענסיאָנאַט מאַכט אויס א סך ביליגער ווי אינדערהיים!..

— גוט, גוט. ביזט אפשר גערעכט יענטעלע, אָבער.

— וואָס אָבער?

— אָבער, די מלוכה!... געוואָלד געשריגען, אַ מלך ביי א פרעמדען טיש? וואָס פאַרא פּנים האָט עס א מלך אין דער פרעמד?... ווי זאָגט עס א ווערטל: „קאַזשדי קרול נאַ סוואָים גרונטשע"!..

אָבער צו וואָס דאָס רעדען, איבערצייגען, טאָמער האָט זי מיין יענטעלע זיך גענומען אין קאָפּ אַריין, אַז זי וויל ווערען מאָדערן. טאָמער טון אַזוי איהרע קאָלעזשאַנקעס, העלפט נישט קיין חכמות. איך האָב געטון אַזוי ווי זי האָט געוואָלט: האָבען מיר איינגעפּאַקט דעם באַגאַזש, גענומען די מלכה, דעם נ אַ ס ל י ע ד נ י ק, דעם זאָס-טעמפּצא טראַנו, דעם קשיא-פרעגער הייסט עס, און דאָס איבעריגע ביסעל קליינוואַרג און אַוועק אויף פּסח אין פּענסיאָנאַט.

געמיינט האָב איך, אַז דאָרט אין פּענסיאָנאַט וועט מען מיך אויפנעהמען מיט קעניגליכען פּאַראַד, ווי עס פּאַסט פאַר א מלך, מיט א טריומף-טויער, מיט דעלעגאַציעס, מיט רעדעס, ווי עס פירט זיך ביי לייטען. האָב איך אָבער געהאַט א גרויסען טעות, נאָר וואָס ס'איז נישט געווען קיין טריאומף-טויער, קיין דעלעגאַציעס, קיין רעדעס, נאָר אפילו קיין שטוב האָב איך אויך נישט באַקומען.

— איצט קומט איהר? — האָט מיך דער פּענסיאָנאַטניק באַגעגנט מיט א זויער פּנים.

— וואָס איז איצט?

איצט איז אַלץ פערנומען, אז מ'וויל האָבען אַ צימער אויף פּסח דאַרף מען באַשטעלען... חנוכה צייט, נישט איצט, ערב פּסח... איצט, פּראָשען פּאַנאַ איז אַלץ באַזעצט.

האָב איך גענומען בעטען דעם פּענסיאָנאַטניק:

— אפשר? טאָמער דאָך!

— נישטאָ וועגען וואָס צו רעדען.

בין איך שוין געוואָרען אין כעס און גענומען אַ שאַרפען טאָן:

— זאָגט נאָר איהר, איהר ווייסט מיט וועמען איהר רעדט? איהר פאַרגעסט, אַז איהר רעדט מיט... א מלך!

— פּיש, פּיש, איך בויג דעם קאָפּ פאַר אייער קעניגליכער מאַיעסטעט האָט יענער מיט חוזק געענטפערט. ביי מיר זענען איצט דאָ זעכציג מלכים ווערט איהר בטל בששים — איהר פאַרשטייט פּאַניע מלך?...

האָב איך דאָך געזעהן, אַז מיט בייזען וועל איך מיט איהם גאָרנישט אויפטהון און צוריק פאָהרען אין שטאָדט אַריין איז אויך קיין שכל נישט. איך וועל דאָך מיך נישט אַריינזעצען אין אַ א חמצ'דיגער מלוכה אַריין, האָב איך מיט איהם גענומען רעדען מיט גוטען:

— פּעטער - האָב איך געזאָגט — איהר לאָזט מיך נאָר אַריין, זאָל זיין

(סוף אויף זייט 7)

מאיר הערץ.

אליהו הנביא האָט פערשפּעטיגט...

ר׳ פנחס׳ל קאָריצער האָט גע׳שמ׳ט דערמיט, אַז ער האָט בפירוש גילוי אליהו. נאָך קינדוויז — האָט מען געזאָגט — האָט ער ביי זיין טאַטען, דעם אַלטען רבי׳ן, געזעהן כסדר אליהו הנביא. דעריבער, אַז ר׳ פנחס׳ל איז געוואָרען רבי נאָכ׳ן אַלטען׳ס פטירה האָט דער גאַנצער עולם שטאַרק משתוקק געווען, דוקא צו זיין ביי זיין טיש „אין די סדרים־נעכט.

אַז מ׳האָט אָבגעדאַווענט מעריב די ערשטע נאַכט יום־טוב, זענען די בית־המדרש־טישען געדעקט געוואָרען מיט מצות און וויין, אָבער ר׳ פנחס׳ל אליין איז דערווייל געווען אָבגעזונדערט אין אין זיין חדר־מיוחד. דער עולם האָט געוואַרט, אַז ר׳ פנחס׳ל זאָל זיך בעווייזען אָבער דער אויבען־אָן איז געווען לעדיג.

האָט מען געוואַרט, געוואַרט. ס׳איז שוין באַלד חצות – מען זעהט נישט און מען הערט נישט.

זיצט דער עולם אונגעדולדיג און וואַרפט אימה׳דיגע בליקען צום שלום־שטיבעל, וואו ר׳ פנחס׳ל געפינט זיך. מען וואַרט, די טהיר זאָל זיך עפענען.

ר׳ פנחס׳ל טהוט זיך דערווייל איבער ווי אַ פּראָסטער יוד. געהט אַרויס פון זיין שלום־שטיבעל דורך אַ הינטער־טהיר און וואַנדערט אין דער העל־אויסגעשטערענטער פסח־נאַכט איבער׳ן שטעטעל. ער געהט פון הויז־צו־הויז, שטעלט־צו דאָס אויער צו די לאָדען׳ס און האָרכט זיך איין, ווי מען ריכט אָך דעם סדר און מ׳זאָגט די הגדה. פון אַ בוידעם־שטיבעל געהט ער אין אַ קעלער קוקט דורך די שפּאַרעס, דורכ׳ן שליסעל־לאָך, ווי אַזוי ס׳איז אויף די אָרימע טישען געגרייט; צי ס׳איז דאָ מצות און אַרבע כוסות.

און אַז ר׳ פנחס׳ל האַלט שוין ביים עק שוהל־גאַס און וויל שוין אַהיימגעהן דערמאָהנט ער זיך, אַז אין סוף שטעדטעל, דאָרט נעבען דעם ברונעם, וואוינט אַנ׳אָרימער יוד יעקעל וואַסער־טרעגער. געהט ער אַהין.

וואוינט יעקעל אין אַ טיפער קעלער־שטוב, וואו אַ קליין פענסטער׳ל געהט אַרויס אין דערבייאיגען פעלד אַריין. שטעלט זיך ר׳ פנחס׳ל אַוועק, ביקט זיך איין ביז אין דער העלפט און קוקט אַריין אַהין. זעהט ער, ווי יעקעל ליגט אָנ׳אָנגעהאָרעוועטער אויפ׳ן בעט, מיט פערבלאָטיגטע גרויסע שטיוועל. און כראָפּעט פון גרויס מידקייט. ער האָט אַ גאַנצען טאָג געטראָגען שווערע עמערס וואַסער אויף די פּלייצעס און צעטראָגען עס צו אַלע שטעדטעלדיגע בעל־הבית׳טעס. אויפ׳ן קליינעם טישעל זענען געגרייט אַ פּאָר מצות מיט אַ קליין פלעשעלע וויין אויף אַרבע כוסות. ר׳ פנחס׳ל האָט ווייטער געקוקט, האָט ער געזעהן, ווי אויפ׳ן קומען רויכערט זיך נישט מעהר, ווי אַ קליין טעפּעלע טרוקענע קאַרטאָפּלעס. מעהר איז נישט געווען אין שטוב. ביים בעטעל שטעהט יעקעל׳ס ווייב און וועקט איהם:

– יעקעל, הויב דיך אויף, ס׳איז דאָך פסח! אַלע יודען ריכטען אָב דעם סדר

– און דו שלאָפסט, יעקעל! שטעה־אויף!

וועקט זיך יעקעל איבער, רייבט אויס די אויגען. און, אַז ער דערזעהט ברענען ליכט אויפ׳ן טיש, טהוען איהם אַלע גלידער אַ ציטער. ער טהוט זיך אַ כאַפּ אויף און שרייט־אויס:

– מיין ווייב, איך בין אַ טרעגער־יונג, קען נישט קיין עברי, כ׳ווייס נישט מעהר, נאָר, אַז גאָט האָט אַרויסגעצויגען די יודען פון מצרים. כ׳ווייס. צומאָהל נישט, ווי אַזוי מען ריכט אָב אַ סדר און ווי אַזוי מען נעמט אַ הגדה אין דער האַנד אַריין. נאָר, אַז גאָט האָט אויסגעלייזט די יודען פון פּיין און צרות ברויכען מיר טרינקען וויין; וויין אַ ביסעל האָב איך געקייפט פאַר מיינע לעצטע פערהאָרעוועטע פרוטות. נישט קיין חילוק, גוטער, צי שלעכטער, אַ סך צי ווייניג, אַבי וויין אויף אַרבע כוסות. דאָס איז מיין סדר און דאָס איז מיין הגדה! כ׳ווייס נישט מעהר. קום־זשע מיין ווייב וועט מען טרינקען פיר כוסות!

יעקעל האָט אויף איין מאָהל אויסגעטרונקען פיר כוסות און זיך געזעצט עסען די אָרימע סעודה: אַ האַרט שטיקעל מצה מיט אַ פּאָר טרוקענע קאַרטאָפעל.

בשעת יעקעל האָט געזאָגט די דאָזיגע ווערטער, האָט ר׳ פנחס׳ל געזעהן, ווי דער הימעל האָט זיך געשפּאָלטען.

די פמליא של מעלה האָט אַ ציטער געטהון פון דעם דאָזיגען אָרימען יוד׳ס פשוט׳ע און האַרציגע ווערטער און אין אַ זילבערנעם וואָלקען איז אליהו הנביא אַרויס אויף דער וועלט און צום ערשטען צוגעפלויגען צו יעקעל׳ס קעלער.

אַז ר׳ פנחס׳ל קאָריצער איז געזעסען ביים סדר אַרומגערינגעלט מיט די חסידים און געהאַלטען ביי „שפוך־חמתך", האָט דער עולם שטאַרק מקפיד געווען צו קוקען אויף ר׳ פנחס׳לען און יעדער רגע האָבען זיי דערזעהן, ווי זייער רבי ווערט מלענער און קלענער, ביז דאָס אָרט, וואו ער זיצט, ווערט אַ שטיק לופט... ווערט דער עולם שטאַרק מבולבל און זוכט זיין רבי׳ן; זעהט מען נישט מעהר ווי זיינע אויגען שוועבען איבער׳ן בית־המדרש און ווערען פון מינוט־צו־מינוט אַלץ העלער און ליכטיגער, אַזוי, אַז מ׳קאָן אין זיי נישט אַריינקוקען. אַ זילבערנער נעפּעל פערהילט זיי און מען הערט־אַרויס נאָר ר׳ פנחסל׳ס פערשטיקט קול וואָס רופט און זינגט:

– וואויל דיר, יעקעל! וואויל דיר, יעקעל!

אַז דער נעבעל האָט זיך אויסגעלייטערט האָט דער עולם צוריק דערזעהן, ווי דער רבי זיצט אויף זיין פריהערדיג אָרט און צו אליהו הנביא׳ס כוס שטעלט ער צו נאָך אַ כוס און זאָגט מלא־אימה:

– ברוכים הבאים! טרינקט אייערע כוסות!

האָט זיך דער עולם געטשוליעט אין שרעק און געזעהן, ווי ביידע כוסות ווערען אויסגעלעדיגט.

אַז מען איז געגאַנגען פערמאַכען די טהיר, האָט מען געהערט צוויי שטימען אויסרופען:

– אַ גוטען יום־טוב, פנחס׳ל! אַ גוּטען יום־טוב! –

צומאָרגענ׳ס, צום צווייטען סדר, איז ר׳ פנחס׳ל ווידער אַוועק צום קעלער־פענסטער׳ל פון יעקעל וואַסער־טרעגער. עס האָט איהם פשוט אַהינגעצויגען. ער האָט נישט געקענט פריהער געהן צום טיש. דאָס מאָל איז יעקעל ווידער געלעגען ווי אַ גע׳הרג׳עטער אויפ׳ן בעט. ער האָט זיך גאָר־נישט געקענט אויסרוהען פון דער שווערער ערב־יום־טוב׳דיגער פּראַצע. דאָס ווייב האָט איהם ווידער געוועקט. דער טיש איז געווען איצט נאָך אָרימער געדעקט ווי נעכטען קיין וויין איז שוין אינגאַנצען נישט געשטאַנען אויפ׳ן טיש. מצות זענען געווען ווענייגער, אָבער יעקעל איז אויפגעשטאַנען מיט קוראַזש, פון זיינע גרויסע אויגען האָט געשטראַלט אַ גוטמוטיגער שמייכעל. ער האָט גערעדט צו זיין ווייב וואַרימע, פאָטערליכע ווערטער:

– זאָרג נישט, מיין ווייב. נישטאָ קיין וויין – מאַכט נישט אויס, וועט מען טרינקען וואַסער אויף אַרבע כוסות! מיר וועלען זיך פאָרשטעלען דעם טעם פון בעסטען אונגאַר־וויין. שאַדט נישט, גאָט איז אַ פאָטער און ער וועט אונז דאָס נישט האַלטען פאַר אומרעכט. אַז ס׳איז נישטאָ וואָס זאָל מען טהון? דאָס זעלבע מיט מצות – מיר וועלן שוין אַדורכקומען!

– אָבער וואו איז דיין פערדינסט, יעקעלע? האָסט דאָך אַזוי שווער און ביטער געאַרבייט פאַר יום־טוב, פאַרוואָס־זשע האָסטו אָנגעגרייט אַזאַ קאַרגען פסח, אַז דו זאָלסט איצט נישט האָבען אפילו קיין ביסל וויין אויף אַרבע כוסות?

האָט אים דאָס ווייב פאַרגעהאַלטען, און–דערביי געלאָזט אַ טרעהר.

יעקעל האָט איהר אויסגעווישט די טרעהר און גערעדט צו איהר:

– נאַרעלע, וואָס דו ביזט! און, אַז ס׳איז צו מיר געקומען אַ יוד סאַמע ערב־יום־טוב און געזאָגט צו מיר: יעקל, זאָלסט וויסען, אַז כ׳האָב נישט קיין פרוטה אויף פסח און כ׳האָב אַ ווייב מיט זעקס קינדער, – וואָס האָב איך געקענט טהון? נישט געבען איהם גאָר־נישט? זאָג אַליין ווייב מיינס, קען מען אַזוי טהון? מעג מען בלויז אין זיך געדענקען? – האָב איך איהם טאַקע אַוועקגעגעבען דעם גרעסטען חלק פון מיין פערדינסט, ווייל ער איז דאָך אַ גרעסערער געברויכער. ער האָט דאָך זעקס קליינע קינדער, נו. וואָס זשע זאָגסטו איצט, מיין טייער ווייב? צי שטעהט טאַקי אַזוי אין פּסוק, אַז איך זאָל טרינקען וויין און יענער זאָל נישט האָבען קיין מצות?

– אויב אַזוי – ביזטו גערעכט, מיין מאַן; האָב איך צו דיר גאָרנישט, וועט מען עסען און טרינקען וואָס גאָט האָט געגעבען.

יעקעל האָט גענומען אַ קוואָרט וואַסער, געמאַכט פיער שלינג, דערנאָך זיי אַריינגעצויגען מיט איינמאָל און אויסגערופען:

– אַ מחיה, כ׳לעבען! עכטער וויין! נאָך בעסער ווי וויין. דאָס וואַסער איז געווען זיס! ס׳האָט געהאַט אַ טעם פון גן־עדן. כ׳האָב נאָך אַזאַ וואַסער קיינמאָהל נישט געטרינקען. כ׳ווייס נישט, אפשר איז טאַקע אַנ׳עבירה, אַז מען טרינקט נישט קיין וויין פסח ביים סדר גאָר איך דערמאָן מיך, אַז יענער יוד זיצט איצט מיט זיין ווייב און קינדער און זיי עסען מצות מיט קאַרטאָפעל, בין איך עפּעס אָנגעפיהלט מיט אַזוי פיל פרייד, אַז כ׳וואָלט פשוט געטאַנצט פון שמחה!

אַזוי רעדענדיג, כאַפּט יעקעל אַרום דאָס ווייב און דרעהט זיך מיט איהר אַרום אַ פּאָר מאָל אין אַ טאַנץ, ביז זיי קומען־צו צום קוימען און נעמען פון דאָרט אַראָב דאָס טעפּעל מיט די קאַרטאָפלעס, פון וועלכע עס זעצט אַ פּאַרע. זיי טראָגען עס צו צום טיש און זעצען זיך עסען.

ר׳ פנחס׳ל ווערט נשתומם פון דעם, וואָס ער הערט און זעהט. פון גרויס איבערראַשונג לויפט ער שנעל אַהיים, ברענגט אַ פלאַש וויין און גנב׳עט זיך אונטער שטילערהייד צום קעלער־פענסטער׳ל, עפענט עס אויף פּאַמעלעך, קוילערט אַריין די פלאַש וויין, צו יעקלען אין קעלער אַריין און אַנטלויפט ערגיץ אין אַ ווינקעל זיך בעהאַלטען, אויסשפּיצענדיג די אויערען צו הערען, וואָס מ׳וועט דאָרט זאָגען אין קעלער...

יעקעל זיצט. אויף אַ קאַנט פון אַ בעט און זינגט: „אַ ציגעלע, אַ ציגעלע האָט דער טאַטע געקויפט"... און ער איז אַזוי פערטהון, אַז ער האָט נישט געהערט, ווי ס׳איז אַריינגעפאַלען צו איהם ראַפּטום אַ פלאַש וויין. ערשט ס׳ווייב האָט זיך געכאַפּט און אויסגעשריגען:

– יאַנקעל, גיב נאָר אַ קוק. עפּעס

(סוף זייט 7)

גבריאל ווייסמאַן

י. ל. פּרץ דער ראָמאַנטיקער און רעאַליסט

(צו זיין 24־טער יאָהרצייט)

שרייבען יעדען פסח וועגען פּרצן, איז געוואָרען אַ נאַטירליכע דערשיינונג. אָבער נישט בלויז מחמת פּיעטעט אָדער געוואוינהייט, ניין – צוליב נויטווענדיגקייט. ווייל... נישט נאָר פסח, ווען ס׳פאַלט אויס די יאָהרצייט זיינע, דערמאָנט מען זיך אין איהם – מיר געדענקען איהם אַ גאַנץ יאָהר. פּרוּווט, אַ שטייגער, אָנהויבען אויסרעכענען די יודישע קלאַסיגער, מוזט איר אָנהויבען ביי פּרצן; רעדט מען וועגען רעפּרעזענטאַנט פון דער יודישער ליטעראַטור, קומט זיכער פּרץ אויפען זינען; שטעלט מען צוזאַמען אַ יודישע כרעסטאָמאַטיע, ווידער – פּרץ. מיט איין וואָרט: וואו דו זאָלסט זיך נישט קערן און ווענדען צו דער יודישער ליטעראַטור – פּרץ. טראָגט מען זיך, הייסט עס, אַזוי אַרום מיט די דאָזיגע פּרץ־געדאַנקען אַ גאַנץ יאָהר, אָבער פסח־צייט ווערן זיי, ווייזט אויס, רייף און צייטיק און – זיי מוזען אַראָפּפאַלען אויף די שפּאַלטען פון די צייטונגס־בלעטער. דאָס שרייבן וועגן פּרצן איז דעריבער געוואָרען נויטווענדיג און נאַטירליך, פּונקט ווי ס׳איז נאַטירליך דאָס אַראָפּפאַלען פון אַ צייטיגען עפּל.

אין פּלוג מיינט יעדער, אַז ער קען גוט פּרצן און וועט דעריבער אַזוי איינס־צוויי, פון אונטער דער האַנט אַפּער, אָנשרייבען אַ פּאָר ווערטער, וואָס וועלען געבן אַ כאַראַקטעריסטיק וועגן פּרצן דעם מענטש און שרייבער.

אָבער, ווען מען נעמט די פּעדער אין האַנט, זעהט מען ערשט ווי שווער און קאָמפּליצירט עס איז צו שרייבען וועגן פּרצן. און שווער דערפאַר, ווייל פּרץ איז נישט געגאַנגען אין קיין שום אויסגעטרעטענע וועגן. פאַרקעהרט: שטענדיג געזוכט, גענ׳שטערט, געפאָרשט, פּראָטעסטירט, געקעמפט, באַגייסטערט זיך, און אַזוי געהאַלטן אין איין בייטן זיך...

צי קען מען, אַ שטייגער, פאַרבייגיין און נישט דערמאָנען: פּרץ דער אַרבעטער־קעמפער, דער חסיד, דער משכיל, דער רעאַליסט, דער ראָמאַנטיקער, דער סטיליסט און וואָס אַלץ נישט פּרץ?

מיר וועלען זיך דאָ אָבער בלויז אָפּשטעלען אויף צוויי אָפּשניטען: פּרץ דער ראָמאַנטיקער און פּרץ דער רעאַליסט.

ווען מיר זאָגען ראָמאַנטיקער, מיינען מיר: „מסירת נפש", „אַראָפּגלאָזטע אויגן", „נסים אויפן ים", „דריי מתנות" א. ז. וו.

די דאָזיגע פאָלקסטימליכע געשיכטעס הילן אונז איין אין אַ לבוש פון סאַמע רוחניות, אַזוי, אַז מיר ווערן אָפּגעריסען פון ערדישען לעבען און מיר פילען, אַז צוזאַמען מיט פּרצן הויבן מיר זיך אויף הויך, הויך – אויב נישט נאָך העכער...

דאָס זעלבע נישט דעאַלע לעבען פאַרמאָגן אויך זיינע שבת־יום־טובדיגע יודען, וואָס האַלטען זיך אָפּ פון הבדלה־מאַכן, כדי נישט צו דערלאָזען דעם אָנקום פון אינדערוואָכן...

אמת, אַז מיר קענען אויך אויסרעכענען צווישען זיי עטליכע רעאַליסטישע געשיכטעס: „מ׳זאָגט משוגע, גלויב", „דעם רבינס ציבוק" און אַנדערע. אָבער אויך אין זיי פּיהלט זיך נישט דער פעסטער באָדען אונטער די פיס... ווייל אויך דאָ האָט פּרץ דעם גאַנצען קאַמף און מסירת־נפש פון זיינע העלדן צעטרענצעלט אויף קליין־געלט – אויף אַ שמעק טאַבאַק: אויף אַ „בולקע מיט פּוטער"...

פון דעם אַלעם זעען מיר, אַז פּרץ דער ראָמאַנטיקער האָט זיך אין די דאָזיגע קינסטלערישע שילדערונגען אויפגעהויבען אַזוי הויך, אַז ער איז געוואָרן ווייט פון דער ווירקליכקייט, געוואָרען אָפּגעריסען פונם לעבען און ממילא נישט געפילט דעמאָלט, אַז דער זיך ראַנגלענדיגער און הונגעריגער אַרבייטער האָט מעהר השגות ווי אַ „בולקע מיט פּוטער"...

גאָר אַנדערש איז אָבער פּרץ דער רעאַליסט: „אַמאָל איז געווען אַ מלך", „שוויין", „מענדל בריינעס", „אין פּאָסט־וואָגען" און אַ סך אַנדערע.

אויב פּרץ דער ראָמאַנטיקער האָט מיט זייע חסידישע און פאָלקסטימליכע געשיכטעס געשאַפען אַ גרויסען חלל צווישען איז און די אַרבעטער, איז געקומען פּרץ דער רעאַליסט און להיפּוך צום פריערדיגען געגעבען אַזעלכע ריין־ערדישע שילדערונגען, וואָס רוקען אָפּ אין אַ זייט דעם שבת. – אויס מיטן שבת – שרייט ער אויס. זאָל ליכטיג ווערען! זאָל קומען אַ גוטער אינדערוואָכען! לעבען דאַרף מען!

אָבער כדי צו לעבען ווי מענטשען, וואָס ווילען מערער ווי אַ בולקע מיט פּוטער, איז נויטיג איין זאַך: קאַמף פאַרן אינדערוואָכען...

פּרץ דער גרויסער גייסט דערפילט דאָס מיט אַלע זיינע חושים און ער שטעלט צו דינסט זיין קינסטלערישע פעדער דעם דאָזיגען קאַמף.

אַזוי אַרום איז – דורך זיינע רעאַליסטישע ווערק – פאַרקניפּט געוואָרן אַן אייביגער קניפּ צווישען אים, פּרצן, מיט די יודישע אַרבעטערשאַפט.

די דאָזיגע צוויי געבראַכטע קעגענזעצליכע שאַפונגען זאָגען עדות, אַז פּרץ איז געווען אַ מענטש פון שרייענדיגע סתירות – פון לויטער קעגנזאַצן.

פאַרשטענדליך: פּרץ דער גרויסער גייסט און קינסטלער האָט פאַרמאָגט אין זיך צופיל אויפברויז און אימפּעט, אַז ער זאָל זיך לאָזען איינשפּאַנען אין די ענגע ד׳ אמות פון דער אָדער יענער פאָרם, פון דער אָדער יענער אידיי. דערפאַר ביי אים דאָס שטענדיגע זוכען, נישטערן, גריבלען זיך, באַשאַפען און צעוואַרפען, צעשטערען און צוריק באַשאַפען – סתירות.

פאַר אַ קינסטלער איז דאָס נישט קיין חסרון. אדרבה: וואָס גרעסער דער קינסטלער, אַלץ מערער קעגנזאַצן, און פאַרקעהרט: וואָס מערער סתירות – אַלץ מערער האַרמאָנישע שלימות אינם שאַפען.

פּרץ איז טאַקע געווען אָט דער גרויסער קינסטלער, וואָס האָט דורך דעם וואונדערליכען געמיש פון: משכיל, חסיד, נאַציאָנאַליסט, סאָציאַליסט, גאָטזוכער, פריידענקער, ראָמאַנטיקער, רעאַליסט, מיסטיקער און קעמפער – באַוויזען צו דערגרייכען די העכסטע הויך – אויב נישט נאָך העכער!

אליהו הנביא האט פארשפעטיגט.

(סוף פון זייט 6)

א פלאש ווין האט צו אונז פערבלאנ-דזשעט.

יעקעל הויבט-אויף די אויגען, רייסט איבער א ווילע דאס זינגען, בעטראכט דאס פלעשל, אבער ער ריהרט זיך נישט צו דערצו. ער טהוט א קנייטש מיטן שטערען און רופט זיך אן געלאסן:

— געוויס איז דא א יוד פארבייגע-גאנגען, זיך געאיילט צום סדר און פון גרויס איילעניש, מסתמא, אראבגעלאזט דאס פלעשעל ווין, וואס ער האט זיך ערגיץ פערשאפט אויף פיר כוסות. וואס-זשע וועט טאקע זיין? וואו פאקט מען יענעם יוד מ'זאל איהם אוטקעהרען דעם ווין? וואס טהוט מען? יענער יוד וועט דאך האבען א פערשטערטן סדר!—

ר' פנחס'ל לויפט-צו צום קעלער-פענסטער און וויל ארייגשרייען. אז דאס האט עד דעם ווין אריינגעווארפען אבער פלוצלינג דערפיהלט ער, ווי עמי-צער טהוט איהם א קלאפ איבער דער פלייצע און א קול פון א נישט-געזעהע-נעם מענש רוימט איהם איין אין אויער: טהו דאס נישט! צושפעט!

ר' פנחס'ל ווערט דערשראקען. אבער באלד זעהט ער, ווי אין קעלער קומט אריין אנ'אונבעקאנטער יוד און פרעגט צי ער וועט איהם ערלויבען אבצוריכ-טען דעם סדר. דער פרעמדער האט דערצעהלט, אז ער איז פון ערגיץ א שטאדט, ער איז געפאהרען ערב יום-טוב אויף א יאריד, איז ער געבליבען שטעקען יום-טוב אין וועג. די פיהר האט פערבלאנדזשעט, האט ער איצט געמוזט אראבגעהן אין שטעדטעל און אזוי ווי ער האט דערזעהן די ערשטע יודישע שטוב, איז ער אריינגעקומען. דער פרעמדער יוד האט געזאגט, אז ער דארף גארנישט, ווייל מצות און ווין האט ער... נישט מעהר, עס פעהלט איהם בלויז א יודישע שטוב, וואו דעם סדר אבצוריכטען.

יעקעל איז געווארען צוטומעלט. וואס זאל דאס בעדייטען? וואס עפעס אין מיטען דערין אזוי פיל פלעשער ווין, אזוי פיל מצות און אזעלכע טייערע מאכלים, וואס ער האט נאך אין זיין לעבען נישט געזעהן? ניין, — האט ער געטראכט — דאס איז עפעס נישט גלא-טיג. — איז ער צוגעשטאנען צום פרעמ-דען אורח מיט א רוגזה:

— זאגט נאר פעטער, זענט איהר נישט אמאהל פון יענער חברה, כ'מיין פון דעם שטנ'ס לייט? אפשר ווילט איהר מיר טריף מאכען דעם פסח? פונקט גע-פאקט אנ'ארימען וואסער-טרעגער! איהם ווילט איהר דוקא חמצ'דיג מאכען?

שטעהט דער פרעמדער יוד און בעט זיך און שווערט זיך, אז אפילו ר' פנחס'ל קאריצער קען איהם גוט, ווייל ער איז זיינ'ס א חסיד. נישט מעהר, טאקע דער-פאר, ווייל ער האט מחלל יום-טוב גע-ווען, שעמט ער זיך צו געהן אין בית-המדרש אריין. לויפען יעקעל מיט'ן ווייב אריבער צום רבי'ן פרעגען א שאלה, אבער אין דרויסען טרעפען זיי ר' פנ-חס'לען, וועלכער געהט מיט זיי אראב אין קעלער און דארט כאפט זיך ר' פנחס'ל ארום מיט'ן פרעמדען יוד: גוט יום-טוב! וואס טהוט איהר דא? קומט צו מיר אהיים.

און צו יעקלען זאגט ר' פנחס'ל: וואס פרעגסטו, צי אלץ, וואס ר' אלי' האט דא מיט זיך, איז כשר? אבער נאך ווי אזוי כשר! אפילו די צדיקים אין גן-עדן מעגען דערפון נהנה זיין!

און ר' פנחס'ל מיט'ן אורח פערשווינ-דען פון קעלער, איבערלאזענדיג די ווינען מיט די מצות מיט אלעס גוטען ביי יעקלען. אויפ'ן וועג אין דרויסען רופט זיך אב דער פרעמדער צו ר' פנחס'לען:

— פנחס'ל, פנחס'ל, האסט פערשפע-טיגט. האסט געברויכט וויסען פריהער, ווי עס זעהט אויס דער פסח ביי יעקעל וואסערטרעגער און ביי אנדערע יודען; טאקי זעהר שען פון דיין זייט, וואס דו ביזט געגאנגען קוקען ווי יודן ריכ-טען אב דעם סדר. אבער פריהער זעהט מען, זיי זאלען האבען און ערשט דער-נאך געהט מען זעהן, ווי זיי זענען זיך משמח. פאר קנס וועל איך ביי דיר זיין צום לעצט... פריהער מוז איך זיין ביי נאך פינף און דרייסיג אזעלכע יעקעל'ס!

ר' פנחס'ל האט שוין דעם פרעמדען — אליהו הנביא'ן — נישט געזעהן, נאר בלויז געהערט זיין קול, וואס איז באלד דערנאך אויך שטיל געווארען.

ר' פנחס'ל איז אהיימגעגאנגען מיט גרויס חלישת-דעת און ווי חסידים דער-צעהלען, האט מען אין דער צווייטער סדר-נאכט געגעסען אין קארעץ דעם כזית מצה נאך חצות. ווייל ר' פנחס'ל האט לאנג געווארט, ביז ער האט גע-האט גילוי אליהו...

א נייער געביט אין דער קונסט.

איהר קוקט אן דאס בילד פון מארשאל פילסודסקי? —

ס'איז נישט קיין אייל-בילד, נישט קיין אקווארעל, נישט קיין פאסטיל, נישט קיין קויל-צייכנונג, נישט קיין מסטאלא-פלאס-טיק און נישט קיין סקולפטור - ס'איז ווייסער געוואנט און... שפילקעס.

אין דעם, טאקע, בעשטעהט די גאנצע קונסט פון דעם בילד: אהן פאלעטע, אהן א פענזעל און אהן אנדערע מאלעריי-מכשירים. גענומן אזוי- זיך 30 מעטער ווייסען גע-וואנט, 50 מעטער שווארצע טאשמע 4 טויזענד שפילקעס און — פער-טיג א בילד, וואס ציהט צו די אויפמערקזאמקייט פון הונדערטער מענשען.

מען דארף דאך נישט פערגעסען, אז א קונסט-מאלער האט ביים מא-לן א פארטרעט ברייטע מעגליכקיי-טען: גיט דא און דארט א ציה מיט'ן פענזעל, פיהרט דא און דארט א דורך א דינעם אדער דיקען שטריך ביז ער בעקומט ארויס די עהנליכ-קייט, און דא: אן דער מינדערסטער צייכנונג, נאר בלויז מיט דער הילף פון שפילקעס, וואס האבען גע-קנייטשט דעם געוואנט אין דינע און אין נאך דינערע פעלדלעך האט זיך נישט נאר ארויסבעקומען די גאנצע עהנליכקייט, נאר אפילו דער מינדסטער גרימאס און אויס-דרוק פונ'ם פנים איז בולט און פול מיט לעבען ארויסגעקומען.

די ארבייט פונ'ם דאזיגען בילד איז דעריבער א נייער און וויכטי-גער אפשניט פון דער קונסט-מא-לעריי.

דער מייסטער פון דעם בילד איז דער 19-יאהריגער יצחק אורבינדער פון ראדאם.

דער דאזיגער יונגער טאלאנט איז אונז אייגענטליך נאך פון פערגאנגענעם יאהר בעקאנט פון זיינ'ס א נעלונגענע ארבייט — אן אדלער, וואס איז געווען אויסגע-פיהרט פון די זעלבע מאטעריאלען ווי

דאס דאזיגע בילד פון מארשאל י ו ז ע ף פ י ל ס ו ד ס ק י איז קינסטלעריש אויסגעפער-טיקט פון געוואנט און שפילקעס דורך יצחק אורבינדער פון ראדאם.

דאס איצטיגע פילסודסקי-בילד; אבער אויך פון נאך פריהער האט ער שוין בעוויזען בעקאנט צו ווערען מיט זיינע געשמאקפולע און קינסטלערישע דעקאראציעס אין זיין פאטער'ס געשעפט אויף זשעראמסקי 12, וואס האבען שטענדיג ארויסגערופען גרויס אויפזעהען ביי די דורכגעהער. נישט געווען דאס מאהל, אז דעם יונגען, יצחק אורבינ-דער'ס א דעקאראציע זאל נישט בעלאגערט ווערען פון הונדערטער מענשען, וואס הא-בען ממש בעוווינדערט דעם יונגען טאלאנט

ווי ווייט עס דערגרייכט זיין פאפולא-ריטעט אויף דעם געביט, בעווייזט דער פאקט, וואס א כך גרויסע כוח־ים פ ו ן די ארומיגע שטעדטלעך האבען זיך געווענדען צום יונגען אורבינדער וועגן דעקארירען זייערע ניי-ענטשטאנענע געשעפטען.

אבער איצטער, מיט'ן אויספערטיגען דאס פילסודסקי-בילד, האט דער יונגער אורבינדער איבערגעשטיגען אלע אונזערע דערווארטונגען.

ביי א פערפולקאמען זיך אין א קונסט-אקאדעמיע, קען מען פון א הם א סך דער-ווארטען.

ס'איז כדאי צו דערמאהנען, אז דער יונגער יצחק אורבינדער האלט איצט אין אויספערטיגען צוויי בילדער — פון די זעלבע מאטעריאלען — פון פרצ'ן און שלום-עליכמ'ען, וועמען ער וועט אוועק-שענקען אלס מתנה דעם „יווא" אין ווילנא.

אויך דאס פילסודסקי-בילד האלט ער נישט פאר זיך, נאר שענקט עס אוועק דעם מוזעאום א. נ. פון מארשאל יוזעף פיל-סודסקי.

האל.

וואס זענען די סיבות פון דער רעזיגנאציע
פון געוועזענעם קהלה-פרעזעס ה' דען?

אין צוזאמענהאנג מיט דער רעזיג-נאציע פון פרעזעס דען, האבען מיר געהאט מיט איהם א געשפרעך אין דער פארם פון פראגען און ענטפערס, וועלכע דארפן אונז אויפקלערן די סיבות פון זיין שריט. אונזער ערשטע פראגע איז געווען:

— וואס האט אייך באוואיגען צו רע-זיגנירען פון דער גמינע?

ענטפער: מיין בעשלוס צו בעפרייען זיך פון דער שווערער לאסט האב איך געפאסט שוין זעהר לאנג. ליידער זע-נען מיינע פילמאליגע רעזיגנאציעס גע-בליבען אהן ערפאלג. איבערהויפט הא-בען מיך די ספעציפישע בעדינגונגען אין אונזער שטאדט, יעצט פאר פסח, ענדגילטיג צוגעפיהרט צו דעם שריט. אין אלע פראווינץ-שטעדט בעטייליגען זיך אין א זאמעל-אקציע אויף פסח, פארשטעהער פ ון דער בעפעלקערונג אונטער דער אנפיהרונג פון דער גמינע; ביי אונז דאגעגען האבען מיר יעדעס מאהל אנגעטראפען אויף דיווערסיעס פון א געגנערישען צד. אין ערשטען יאהר פון מיין אמטירונג, אין 1937, האט די גמינע אדורכגעפיהרט א גרויסע אקציע אויסשליסליך פון אייגענע מיט-לען אהן יעדער מיטהילף מבחוץ. אין 1938 האט די גמינע א יף דער אקציע, וועלכע האט בעטראפען צירקא 10 טוי-זענד זלאטעס, געזאמע"ט ד ו רך איהרע בעאמטע, א דריט חלק, ד"ה 2 טויזענט מיט עטלעכע הונדערט זל. צו דעם קו-מענדען פסח האט די זאמלונג א'בער-גענומען א קאמיטעט אונטער דער ליי-טונג פון דער עזרה און פון דער גמינע האט מען פערלאנגט מופתים — זי זאל געבען אייגענס, דאס וואס זי האט נישט. ביי מיין איינענשאפט, אין אלע נויט-פאלען פערזענליך זיך צו אנגאזשירען אין אלע רעפרעזענטאנץ-שפעזען זעלבסט צו טראגן— האב איך געזעהן פאר מיר א נייע גרויסע מאטעריעלע געפאר און צוליב דעם האב איך געמוזט בחפזון אויספרעסן ביי דער מאכט א גענצליכע בעפרייאונג.

פראגע: פארוואס האט איהר אזוי גע-וואלט כסדר רעזיגנירען?

ענטפער: איך האב מיר נאך מיין נא-מינאציע געשטעלט פאר אנ'אויפגאבע אויפן געביסט פון דער גמינע, גרעסערע לייסטונגען — נישט ספעציעל צו פער-נעמען זיך מיט קלויבען שטייערען און צאהלען פענסיעס. נאכן אויפבוי פון שפיטאל און אנדערע אינוועסטיציעס, וועלכע האבען ליידער נישט געפינען די געהעריגע אונטערשטיצונג פון דער געזעלשאפט (די בודזשעטען פארן שפי-טאל זענען נאר טיילווייז איינקאסירט געווארען און פון פיעל צאהלערס רע-דוצירט געווארען) האט זיך א דאנק די שוין לאנג נאך די פריהעריגע גמינעס געבליבענע חובות און א דאנק דער געוואהנהייט ביי אונז ווייניג, אדער גענצליך נישט צו צאלען עטאט—געשאפן א לאגע, אז דער שטייער-אמט האט נאך א מאל סעקוועסטרירט סקלאדקעס וועלכע איך האב נאך מיין נאמינאציע בעפרייט און ס'איז געבליבען צו בע-שרענקן די טעטיגקייט נאר אויפצוהאל-טען דעם פערסאנאל. און דאס איזווענינ אינטערעסאנט אין ווען פון כלל-טהועריי.

פראגע: צי איז אמת, אז איהר מיט'ן רב קעסטענבערג זענט נאך דער רעזיג-נאציע געפאהרען קיין קעלץ?

ענטפער: ס'איז לעכערליך דאס צו זאגען. אויב איך האב מיין רצון אויס-געפיהרט און ענדליך גע'פועל'ט מיין רעזיגנאציע זאל אנגענומען ווערען, צו וואס זאל איך אייגענטליך האבען אין דעם ענין געפאהרען קיין קעלץ? איך פאהר אפט קיין קעלץ אין מיינע פריוואטע ענינים. צי דער רב קעסטענבערג איז געווען אין קעלץ איז מיר אונבעוויסט.

פראגע: צי האט די נייע געשאפענע לאגע געהאט א שייכות מיט די לעצטע וואהלען פון פרעזידיום פון דער גמינע-פערוואלטונג?

ענטפער: לא דובים ולא יער. איך קען אייך נאר זאגען, אז ווען איך האב דעם ה' סטאראסטא געווינשען, אז זיין שריט זאל ברענגען פאזיטיווע נוי-צען פאר די אלגעמיינע ענינים און פאר דער יודישער בעפעלקערונג, האט ער מיר געענטפערט: דאס איז דאך נישט מיין שריט, נאר אייער שריט.

איך האב ביי דער פארלעצטער רע-זיגנאציע מיט 6 וואכען צוריק און ביי דער לעצטער רעזיגנאציע דעם 14-טען מערץ זעלבסט פארגעלעגט דעם יעצטי-גען פרעזעס צו נאמינירען.

פראגע: ווי לויטעט אייער בעפריי-אונג'ס-דעקרעט פון ה' סטאראסטא?

ענטפער: דער טעקסט האט אזוי גע-לויטעט: אויפ'ן גרונד פון די פארשריפ-טען... נעם איך צו קענטניס אייער רע-זיגנאציע פון 14-טען מערץ און בעפריי אייך פון דעם אמט אלס פארזיצענדען און אלס מיטגליד פון דער גמינע-פער-וואלטונג. איך דאנק אייך פאר אייער טע-טיגקייט אין משך פון צוויי און א האלב יאר

צום סוף פון אונזער געשפרעך, האט ה' דען צוגעגעבען:

— איך ווינש דער נייער פערוואלטונג ערפאלג אין איהר ארבייט לטובת הכלל.

מיין פסח'דיגער „אנשלוס"!...

(סוף פון זייט 5)

וואו עס איז, אין א קאמער, אויפ'ן בוי-דעם, אין קעלער, אין דער שטאל, אין דעם עופות-שטייג. איך וועל מיר שוין אן עצה-געבען.

— וואס הייסט? — האט דער פענס-יאנאטניק געפרעגט — אמת, איהר וועט זיך אריינפאקען, אבער וואס וועט זיין מיט דער מלוכה? א מלך אין דער בהמות-שטאל? ווי וועט איהר, א מלך, אויסזעהן צווישען בהמות?

— עס מאכט נישט אויס, אנדערע מלכים, גרעסערע מלכים פון מיר זענען אויך ארומגערינגעלט פון א סטאדע בהמות. נו, טראגען זיי נישט די קרוין אויפן קאפ? אז ער זיצט אין שטאל, מאכט מען נישט איהם א ברכה „שחלק מכבודו לבשר ודם"?..

הכלל, דער פענסיאנאטניק איז וויי-כער געווארען. נאך מעהר ווייך איז ער געווארען, ווען איך האב איהם אריינגערוקט דאס ביסל מזומן... מ'האט אונז אריינגעפאקט אין א לאך נעבען בוידעם. מיין יודענע האט געקוואלען פון איהר „סאלאן" — אבי באקומען אן ארט.

אבער וואס וועט זיין מיט דער מלוכה? ס'איז דאך נישט קיין קלייניקייט, וואס טוט מען?

פון גרויס עגמת-נפש האב איך גע-נומען א בלאט-צייטונג. פונקט איז דאס געווען א צייטונג מיט דער ידיעה וועגן „אנשלוס", ווי ס איז באשריבען מיט גרויסע פעטע קידוש-לבנה-אותיות:

„זיגרייכער אריינמארש פון די דייטשען קיין פראג"

לייענענדיג די ידיעה, איז מיר אדורכ-געפלויגען א געדאנק:

העז? ווארט נאר צו. כאפ ניש... שא, שא, „ער" איז בגראנדע אריין אין א פרעמדע מלוכה, האט ביי קיינעם נישט געפרעגט קיין עצה, האט נישט גע-קלערט וואס וועלען לייטען זאגען. ער האט געפיהלט, אז ער האט כוח, קיין חרוסת האט ער אויך נישט געהאט, ער האט נאר געהאט געטוג — קניידלעך... נו, און איך? קניידלעך האט דאך מיין יודענע אויך מיטגעבראכט. כוח האב איך אויך. אפשר וואלט טאקע געווען א יושר אונטערצוהאנדלען מיט א צווייטען מלך וועגען — אן „אנשלוס"... דערביי האב איך געווארפען אן אויג אויף א יונג פארפאלק נאר פון דער נאדעל אוועק. א יונגערמאנטשיק מיט א יונג, שיין בא'חנ'ט ווייבעלע, וואס זענען גע-קומען אהער פראווען די ערשטע מלוכה.

דאס איז עפעס א קליין מלוכה'לע, א שוואך מלוכה'לע, וואס וועט זיכער נישט זיין ווידערשטאנדס - פעהיג. ער דער יונגיטשקער מלך וועט נישט האבן די עזה זיך אנטקעגענצושטעלען אזא מעכטיגען מלך ווי איך... מ'דארף פרו-בען א שמועס טון. נאטירליך בין איך נישט געגאנגען אליין, געשיקט האב איך מיין אמבאסאדאר, מיין יענטעלע הייסט עס.

איז זי אוועק אונטערהאנדלען מכוח אן „אנשלוס". אנשליסען זיך הייסט עס, צו געמיינזאמען סדר-טיש, צו פיהרען די מלוכה צוזאמען.

האט מיין יודענע געפיהרט אונטער-האנדלונגען, און איז צוריקגעקומען מיט גארנישט. דער יונגער מלך האט נישט קיין חשק צו קיין אנשלוס. ער וויל נישט האבען — זאגט ער — קיין שותפים צו דער מלוכה.

האט מיך די מעשה פארדראסען סטייטש? אזא שניעק! וואס הייסט ער וויל נישט? און, אז ער וויל נישט איז וואס?

האב איך נאך אמאהל אריינגעקוקט אין דער צייטונג, גענוי שטודירט, ווי אזוי ס'איז צוגעגאנגען דער אנשלוס מיט טשעכען, האב איך נישט לאנג געטראכט און געזאגט צו מיין יודענע:

— יא, ס'איז באשלאסען!

— וואס האסטו באשלאסען?

— מיד גייען אויף כוח! נאר היינט ביינאכט מארשירען מיר אריין אין שכנ'ס צימער. מיר וועלען פארכאפען די שטוב און דעם סדד וועל איך פראַ-ווען, נישט ער!

— וואס הייסט? ס'איז דאך זיין שטוב?

— האט מיין יודענע געפרעגט.

— נישטא היינט אזעלכע זאכען! — האב איך געענטפערט, קניידלעך האסטו?

— יא, קניידלעך האב איך מיטגע-בראכט.

— אויב אזוי, איז אלץ אין ארדנונג דער עיקר יענטעלע איז קניידלעך!... די חרוסת קאן ער זיך האלטען.

נאך דעם זעלבען אוונט איז פאר-געקומען דער „זיגרייכער אריינמארש".

צוערשט איז געגאנגען מיין יודענע, נאך איהר די גאנצע כאלאסטרע און ווען דער עולם איז שוין געווען בא-זעצט ביים טיש, אויף די בעטען, האב איך אליין אריינמארשירט.

זעהענדיג די „ארמעי" האט דאס פארפאלק פארלוירען ס'לשון. זיי האבען קיין ווארט נישט געקענט אויסרעדען. זיי האבען געציטערט פון שרעק, האבען געקוקט, געדריקט און געשוויגען.

— איצט — האב איך געזאגט צום שכן, — בין איך דא בעל-הבית. איהר האט דא גארנישט מעהר וואס צו בא-פעהלען. איין עצה האט איהר: זיך אפ-צוטראגען מיט געזונטע ביינער. טאמער ווילט איהר דא פארבלייבען, מוזט איר זיך אונטערוווארפען מיינע באפעהלען, ווייל היינט וועל איך דא פראווען די מלוכה, נישט איהר. עס וועט איינגע-פיהרט ווערען מיין „סדר". קיין קשיות זאלט איהר נישט פרעגען, ווייל ביי מיין „סדר" טאר מען קיין קשיות נישט פרעגען, ביי מיין „סדר" לייג איך אוועק דריי מצות, כנגד שם, חם ויפת. פון הינטען לייג איך שם'ן, אינדער-מיט יפת'ן און פון אויבן — חם. ביי מיר איז דער כאם פון אויבען!

הקיצור, ווי איהר זעהט האב איך אויסגעפיהרט, כ'האב אויף כוח געמאכט דעם „אנשלוס" און ווער איז אין דעם אלעם שולדיג? אלץ זי, מיין יענטעלע. איך דערצייל אייך די מעשה און נעמט אייך אראפ א מוסר השכל, נישט נאכ-צוגיין די ווייבערישע קעפ.

■■■■■

Fotografujcie się
na kiermaszu!
zakład fotograficzny
«STYL»
wykonuje artystyczne zdjęcia
Korzystajcie z miłej pamiątki!
foto «Styl»
RADOM
Żeromskiego 34

די פירמא „לודאוויקא"

אויף דער גארבארסקא גאס נומ. 25 געפינט זיך די גארבעריי-פאבריק א. ג. „לודאוויקא", וועמענס אייגענטימער עס איז דער ה' מאטיאס הענדלער עט קאמפ. די פאבריק ארבייט אויס פאַ-דעשווע לעדער. הגם די פאבריק עג-זיסטירט אונטערן דאזיגען נאמען אינ-גאנצען דאס פינפטע יאהר פון 1934, איז זי ביים היינטיגען טאג כמעט די גרעסטע אין ראדאם און איהרע אויסאר-בייטונגען האבען זיך שוין קונה שם געווען נישט בלויז אין ראדאם, נאר אין גאנץ פוילען און כפעציעל אין קליין-פוילען, וואו די לעדער ווערט געזוכט פון די דארטיגע סוחרים.

פון וואנען נעמט זיך דער גוטער נאמען פון דער פאבריק „לודאוויקא"? — דערפון וואס די לעדער ווערן אויס-געארבייט אויף אזא אופן, אז זיי לאזען נישט אדורך קיין וואסער און מ'קאן זיי טראגען אין די גרעסטע בלאטעס אהן שאדען פאר די שיך. די לעדער ווערן אויסגעארבייט פון די בעסטע און דעליקאטסטע גארבעריי-שטאפען.

ווער זענען די אייגענטימער פון „לודוויקא"? — דאס איז דער בעקאנ-טער לעדער-פאבריקאנט ה' מאטיאס הענדלער עט קאמפ. הויפט-דירעקטאר פון דער פאבריק איז ד"ר מאקס הענד-לער, איינער פון די טיכטיגסטע און בעגאבסטע פאכקענער, וועלכע זענען איבערהויפט פארהאן אין דער לעדער-בראנזשע אין פוילען. א דאנק זיינע פעהיגקייטען פראספערירט די פאבריק און אלע איהרע מאשינען זענען טעטיג גאנצע 24 שעה אין מעת-לעת.

די אייגענטימער פון דער פאבריק און דער עיקר דער ד"ר הענדלער, האבען מיט א ברייטע האנד געגעבען גרעסערע סומעס אויף פערשידענע צוועקען, נישט מאכענדיג דערביי קיין אונ-טערשיד פון פארטיי און גרופירונג. אלס גוטע און איבערגעגעבענע בירגער האבען זיי געשאנקען דער פוילישער ארמעע אנ'אעראפלאן און דריי פולע-מיאטען, וואס בעטרעפען קרוב 50 טוי-זענד זלאטעס.

מיט איין ווארט, די פירמע „לודאווי-קא" זעהט זיך ארויס צווישען די ראַ-דאמער פלאצובקעס אויף איינעם פון די אנגעזעהענסטע ערטער און צייכענט זיך זעהר שעהן אויס אויף אלע געבי-טען פון געזעלשאפטליכען לעבען.

זיך געענדיגט
דער שניידער-שטרייק

דער שניידער-שטרייק איז די טעג ליקווידירט געווארן. אלע פאדערונגען פון די ארבייטער זענען נאכגעגעבען געווארען. 83 ווארשטאטען האבען שוין אקצעפטירט די לוין-הוספה חוץ 5 5 וועלכע האבען זיך אבגעזאגט אונ-טערצושרייבען די פאדערונגען פון די ארבייטער. דאס זענען: מלמד (זשע-ראמסקי 5), קרול (זשעראמסקי 21), מאנדעלבוים, יהושע פרידמאן (זשע-ראמסקי 16) און זיסמאנאוויטש (שוויע-זשא 9).

ŻĄDAJCIE
TYLKO
„RIKSZA"
GUM..?
JEDWABNE

אונזער ג.
יודישע קליענטעלע
וואס גיעט אריין אין אונזער
כעמישע פראלניע און פארבעריי
צו וואשען און פארבען: גארדינען
מאנטלען, וו ע ש, גארניטורען,
ט י ש ט י כ ע ר, ק ע ל נ ע ר,
און נאך אנדערע
ז א כ ע ן
ווינשען מיר
פרייליכע פייערטאגע
מ י ט א כ ט ו נ ג
A. HEMPEL
tel. 19-70
וועלכע האט איהרע פיליעס לויט פאלגענדע אדרעסען:
Zeromskiego 1 Zeromskiego 21
Zeromskiego 59 Stare-miasto 7
Traugutta 11

Za 5 złotych tygodniowo
może każdy się ubrać — w firmie
Centrala Ubiorów
Radom, Zeromskiego 11
która poleca ubiory męskie i damskie
według najnowszych fasonów na sezon
wiosenno-letni. Urzędnicy państwowi,
samorządowi otrzymują dogodne warunki

Przedstawicielstwo Towarzystwa Ubezpieczeń
Riunione Adriatica di Sicurta
100 lat istnienia Towarzystwa oraz
Przedstawicielstwo Towarzystwa Asekuracyjnego „PIAST"
P. Lichtenstein
Radom, Traugutta № 43 m. 11
Ubezpiecza: na życie (na wypadek śmierci) od następstw wypadków publicznych, od kradzieży ruchomości (we wszytkich pomieszczeniach), od ognia (wszelkich obiektów i urządzeń), od wszelkich szkód i wogóle we wszystkich ubezpieczeń w zakres ubezpieczeń wchodzące.

מיינע מצות דארפען שוין נישט קיין רעקלאמע.
זיי זענען די זעלבע ווי פאר יאהרען
מען קאן ביי מיר בעקומען מאשינען מצות און אויך אויף דעם פערלאנג
קען מען בעקומען האנד-אויסארבייטונג-מצות.
אין יעדן מיינעם געשעפט בעקומט מען די גוט בעקאנטע מאקאראנען
און לעקעכער כשר לחג דפסח אונטער א שטרענגען הכשר
פון הרב הגאון זלאטניק
אהרן קאלינסקי
ראדאם, נאוואגראדסקא 8
אבטיילונגען: זשעראמסקיעגא (לובלינער) 11, טראוגוטטא 45
און קילינסקיעגא 1

Zakład bandażowniczy
A. AKERBERG
(dawniej D. Goldberg)
SPECJALNOŚĆ: pasy repturowe, brzuszne, pępkowe, suspensoria i t. p,
Zamówienia ściśle dostosowane są do potrzeb klijenteli i wykonywane według wskazówek W.P.P. Lekarzy.
Przyjmuje się również wszelkie reperacje,
Radom, ul. TRAUGUTTA 62 (dawn. Długa 3)

אויסארבייטונגען
פון היגיענישע מאטראצען און אויטאמאטישע טאפטשאניס אין דער פירמע
„היגיענא" וואהל 5 (Bernardynska) ראדאם
עס ווערן אויך אנגענומען צו דער ארבייט אייזערנע בעטלעך, וואו מ'קאן אריינפאסען אונזערע שאטקעס
אויף זעהר ביליגע פרייזען!
מיר בעהטען אלע קליענטען פון רינעק 6
ווענדען זיך אויף דעם נייעם א ד ר ע ס.

Lustra
Szkła szlifowane
nietłukące
poleca „Szyboszlif" sp. z o.o.
Radom, Żeromskiego № 20
Tel. 23 - 20

Zakład Ogrodniczy
JAN ADAMSKI
sklep: Żeromskiego 33
Ogród: Traugutta 33

Żelazo
Wyroby żelazne
Wyroby metalowe
Cement, Papa
oraz skup
starych metali
R. MARGULES
Kozienicka 6 Tel. 15-11

FABRYKA
WYROBÓW
fajansowych
i
sanitarnych
A. Rottenberg
i S-ka
RADOM
MLECZNA 8 tel. 12-99
Miski klozetowe,
umywalki
bidety, pisuary
cegła ogniotrwała.

Cukiernia Turecka
wł. K. AŁTASZ
Radom, Żeromskiego 9
Oddziały:
Traugutta 3 i Słowackiego 16
poleca:
smaczne pieczywo, wyśmienite ciastka
i specjały tureckie po cenach niskich
Przyjdź i przekonaj się!!!

Fach to pieniądz! Zawód zapewnia byt!
Zapisz się na nagrodzone dyplomem uznania
kursy kierowców samochodowych
i motocyklowych
w Radomiu, ul. Witolda 10 (Lokal szkoły powszechnej)
Zapisy i informacje codziennie od 9-12 i 14-18-tej
Żądajcie bezpłatnych prospektów.

Firma Wajsbord
Radom, ul. Andrzeja Struga
(Kozienicka) 6
tel. 20-12
poleca: żelazo do użytku budowlanego
(szyny kolejewe i wązkotorowe)

די טעטיגקייט פון דער נייער גמינע ערב פסח

די נייע גמינע - פערוואלטונג האט פונקט אריינגעטראפען אין סאמע ערב יום טוב, ווען די הוצאות זענען בעזונ- דערס גרויס און געלד איז נויטיג אויף יעדען טריט. די גמינע האט זיך באלד געווענדעט צו א רייהע מענשען אין שטאדט מ'זאל איהר בייהילפיג זיין אין דער פסח-אקציע, וואס זי מוז אדורכ- פיהרען. זי האט פערלאנגט מ'זאל איר געבען בתורת הלוואה, אדער אויפן חשבון פון עטאט. ווי מען הערט האבן זיך פערשידענע מענשען אבגערופען און אנטקעגענגעקומען איהר בקשה.

די היינטיגע גמינע-פערוואלטונג האט טראץ דער ענגער צייט, דאך בעוויזען צו רעאליזירען אין א געוויסע מאס די פסח-אקציע. זי האט געגעבען צושטיי- ער דער „עזרה" 1600 זלאטעס, אין דער פארם פון וועקסלען; געקויפט 600 קילא מצות פארן שפיטאל; בית-יתומים און מושב - זקנים און פארן קיבוץ „השומר". חוץ דעם ארדענט איין די גמינע א קיך פאר 100 יודישע זעלנער און פאר די יודישע ארעסטאנטען אין קרימינאל.

דאס בעשפייזען די זעלנער און די ארעסטאנסען 8 טעג יום-טוב, וועט אב- קאסטען בערך 5–6 טויזענד זלאטעס.

די גמינע האט אויך אויסגעצאהלט אויף יום-טוב די בעאמטע און אנגע- שטעלטע 2500 זלאטעס.

היינט, אין דער ערשטער יום-טוב נאכט, ווערט דער סדר פאר די יודישע זעלנער פייערליך איינגעארדענט אין לאקאל פון „ארט".

אלגעמיינע פערזאמלונג פון קימפעטארען-פעראיין

זאנערשטאג דעם 6 קוויעציען קומט פאר די אלגעמיינע פערזאמלונג פון קימפעטארען-פעראיין אין לאקאל פון „טאז" (זשעראמסקי 13).

אויף דער פערזאמלונג וועט פאר- געשטעלט ווערן א בעריכט פון דער טעטיגקייט ביז אהער און ס'וועט גע- וועהלט ווערען א נייע סערוואלטונג.

אלע מיטגלידערינס דארפען קומען און זיך בעטייליגען אין דער פערזאמ- לונג. אויך די פרויען, וואס זענען נאך נישט קיין מיטגלידערינס, דארפען קומען און זיך אלס אזעלכע פערשרייבען, ווייל די אינסטיטוציע טוט פיעל אויף אויפן געביעט פון ערטיילען הילף די יודישע ארימע געווינערינס.

א נוצליכע פלאצובקע

אין אנפאנג 1938 איז געעפענט גע- ווארען אין ראדאם א פאבריק פון אוי- טא-קאראסעריעס אונטער דער לייטונג פון בעקאנטען פאכמאן אינזש. סטעפאן פעטערס. ס'איז ווערט צו דערמאנען, אז דאס איז אין ראדאם די איינציגע קאראסעריע-פאבריק, וועלכע א דאנק איהרע גאר גרויסע מעלות האט געפו- נען די שטארקסטע אנערקענונג אויף ראדאמער געביעט. די קאראסעריעס, פראדוצירטע דורך דער פירמע אויטא- קאראס צייכנען זיך אויס מיט א שענע, אייראדינאמישע ליניע, אויסדויער און לייכטקייט.

ביי דער פאבריק פון אויטא-קאראס זענען אויך געגרינדעט געווארען שלא- סעריי-געווערק. די נוצליכע פאבריק געפינט פון טאג צו טאג מעהר פאפו- לאריטעט. די פאבריק ארבייט אויס אין איצטיגען מאמענט פון געווענליכע מאדעלען די נייעסטע אויטא-קאראסער- יעס, נעמט אויך אן קאנסערווירונג פון אויטא-וועגענס. די פאכמענישע לייטונג פון אינזש. סטעפאן פעטערס גיעט די גרעסטע גאראנטיע אז די אויסארבייטונג פון די אויטא-קאראסעריעס זענען ווי אמבעסטען אויסגעפערטיגט.

א גאלדענער מעדאל פאר א לובלינער יודישע פירמע

אנערקענונג פאר דער פראדוקציע פון פליגען-פאפיר פון דער פירמע „בענגאל"

די בעקאנטע פליגען-פענגער פאבריק „בענגאל" אין לובלין האט דערהאלטן פון דער אינטערנאציאנאלער פאריזער אויס- שטעלונג א גאלדענעם מעדאל מיט א דיפלאם פאר דער גוטער קוואליטעט פון איהרע אויסארבייטונגען.

פון הכנסת אורחים

אויף דער אלגעמיינער פערזאמלונג פון הכנסת-אורחים איז אויסגעוועהלט געווארען א נייע פערוואלטונג, אין וועלכער ס'געהען אריין פאלגענדע פערזאנען:

שלמה בערגער (פרעזעס) מענדעל ראזענבוים (פערוואלטער) שמואל בוים- גארט (וויצע-פרעזעס) יזסף גאלדשטיין (סעקרעטאר) משה בונם ריכטמאן, משה ווייסמאן, לייזער ווערבער, נחמן יונה פיינטוך.

פערטרעטער: איטשע פריידענרייך, משה דאווידזאן, פנחס פרענקעל, איטשע פישמאן. רעוויזיאנס-קאמיסיע: מיכאל ריכטמאן, יצחק בויב, ברוך רייכמאן, פערטרעטער: לייזער צוקערהענדלער. יעקעל זעליקאוויטש, משה בוים.

רייזעס
און אויספלוגען
קיין פאלעסטינע
דרום אמעריקא און אנדערע לענדער מעבר-לים
מיט אלע שיפ'סליניעס
FRANCOPOL WARSZAWA Mazowiecka 9
tel. 570 - 30

ODLEWNIA
„RUBINSZTEIN"
Radom, Gieryczewska 15
telef. 26 - 50
Poleca
najwyższej jakości odlewy

KINO APOLLO

נאך 3 טעג
מאנטאג, דינסטאג, מיטוואך
גרויסער פערדאפעלטער פראגראם
צו ביליגע פרייזען
אלס ערשטער פילם
MARIA ANTONINA
מיט נארמא שעאר
אלס צווייטער פילם
ZŁOTOWŁOSA
מיט זשאנעט מאקדאנאלד
און נעלסאן עדי

KINO APOLLO

גרויסער פריהמארגען פראגראם
דינסטאג
מיטוואך
פראנצויזישע פראדוקציע
שענסטער פילם פון דער היינטיגער צייט
א. נ.
Więzienie bez krat
מיט די בעסטע פראנצויזישע ארטיסטען.

דאנקזאגונג

מיר בעדאנקען פון טיפסטען הארצען דעם פעראייניגטען ראדאמער רעליעף אין אמעריקא פאר די 35 דאלאר וואס ער האט געשיקט פאר אונזער אנשטאלט.

מיר ווינשען די ראדאמער לאנדסלייט אין אמעריקא
א פרעהליכען יום - טוב

די פערוואלטונג פון חינוך-ילדים אין ראדאם

דאנקזאגונג

אין נאמען פון 250 קינדער דריקען מיר אויס א דאנק דעם פעראייניגטען ראדאמער רעליעף אין ניו - יארק פאר די 25 דאלאר, וואס ער האט געשיקט פאר דער תלמוד-תורה

מיר בעטען תמיד צו געדענקען אין די קינדער וואס לערנען אין אונזער אנשטאלט.

די פערוואלטונג פון דער תלמוד-תורה אין ראדאם

דאנקזאגונג

מיר שיקען איבער אויף דעם וועג דעם הערצליכסטען דאנק דעם פעראייניגטען ראדאמער רעליעף אין אמעריקא פאר די 25 דאלאר, וואס ער האט געשיקט פאר אונזער אנשטאלט.

מיר ווינשען אלע ראדאמער לאנדסלייט אין אמעריקא
א פרעהליכען יום - טוב

די פערוואלטונג פון קימפעטארען-פעראיין אין ראדאם

דאנערשטאג דעם 6 קוויעציען ה. י. (ערשטער טאג חול המועד) קומט פאר די

אלגעמיינע יעהרליכע פערזאמלונג

פון דער געזעלשאפט צו העלפען ארימע יודישע געווינערינס (קימפעטארען פעראיין)

די פערזאמלונג קומט פאר אין לאקאל פון „טאז" (זשעראמסקי 13) 5 אזייגער נ. מ. אין ערשטען טערמין און 6 אזייגער אין צווייטען טערמין.

טאג ארדנונג: 1) ערעפנונג, 2) אויסוועהלען א פארזיצענדען אויף דער פערזאמלונג, 3) בעריכט פון דער טעטיגקייט. 4) בעריכט פון רעוויזיאנס- קאמיסיע, 5) וואהלען פון א נייער פערוואלטונג, 6) פרייע פארשלאגען.

אלע מיטגלידערינס ווערען געבעטען צו קומען פינקטליך.

די פערוואלטונג.

דאנקזאגונג

דעם בעסטען דאנק דריקען מיר אויס דעם פעראייניגטען ראדאמער רעליעף אין אמעריקא פאר די 50 דאלאר וואס ער האט געשיקט פארן בית-יתומים און מושב-זקנים אויף פסח

א פרעהליכען יום - טוב

די פערוואלטונג פון בית-יתומים און מושב-זקנים אין ראדאם

מיר דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל דער פאמיליע באנקער צוליב'ן טויט פון זייער מאן און פאטער

הערשעל נ. ע.

זאלען זיי מעהר נישט וויסען פון קיין צער.

וועלוועל בוימאן און פרוי.

דאנקזאגונג

מיר דאנקען זעהר דעם פעראייניגטען ראדאמער רעליעף ניו-יארק פאר די 20 דאלאר, וואס ער האט געשיקט פאר אונזער אינסטיטוציע, וועלכע ווערט דורך איהם ווי געהעריג אבגעשאצט

מיר ווינשען די ראדאמער לאנדסלייט אין אמעריקא א פרעהליכען יום-טוב

די פערוואלטונג פון הכנסת אורחים אין ראדאם

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס די פאמיליע באנקער צוליבן פריהצייטיגען טויט פון זייער אונפערגעסליכען מאן און פאטער

הערשל באנקער נ. ע.

זאלען זיי נישט וויסען מעהר פון קיין צער.

פאמיליע גוטמאן (סלאוואצקיעגא 19)

דער פאמיליע באנקער צוליב'ן טויט פון זייער מאן און פאטער

הערשעל

דריק איך אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל

בצלאל קארמאן.

Towarzyszce Rózi Ryngermacher
z powodu zgonu
JEJ BRATA
wyrażamy żal i współczucie.

Zarząd i Członkowie Związku Pracowników Handlowych i Biurowych Witolda 10.

דאנקזאגונג

דערמיט דריקען מיר אויס דעם טיפסטען דאנק דעם פעראייניגטען ראדאמער רעליעף אין ניו-יארק פאר די געשפענדעטע 25 דאלאר לטובת אונזער געזעלשאפט

מיר פערהאפען, אז אויך אויף ווייטער וועט ער געדענקען אין די ארימע קראנקע

די פערוואלטונג פון דער געזעלשאפט „לינת הצדק" אין ראדאם

ווילט איר האבען שיינע טאפעטען אין די צימערען
קאנט איהר אויסקלייבען אין בעסטען
פאפיר - געשעפט
אברהם טענענבוים
ראדאם וואהל 2

כשר לפסח — כשר לפסח
Ideal - Jawa
Najsmaczniejsza domieszka do kawy z „dzwonkiem"

פאָרערט איבעראַל
נאר די בעסטע ליכט
„מעטראפאל"

דאס נייע פראוויזאריום איבערגענומען די גמינע טעטיגקייט.

פאראכטאָגען פרייטאָג האָט איבער־גענומען די גמינע די נייע נאָמינירטע פערוואלטונג פון 5 מיט ה' זילבערבערג אַלס פרעזעס.

ביים איבערגעבען און איבערנעמען די גמינע־טעטיגקייט איז געווען דער רעפערענט פון דער סטאראָסטווא, ה' פיעזשכאלסקי.

דער אָבטרעטענדער פרעזעס ה' דען האָט אַלץ איבערגעגעבען דעם נייעם פרעזעס ה' זילבערבערג און איהם גע־ווינשען ערפאָלג.

אין דער קאסע איז געווען 11 זל. מיט 1 גראָשען. אזוי פיעל איז געווען מזומנים, וואָס די נייע גמינע־פערוואַל־טונג האָט איבערגענומען.

אויף דער ערשטער זיצונג פון דער נייער פערוואלטונג, האָט זיך אויך בע־טייליגט הרב קעסטענבערג, וועלכער האָט זיך געווענדעט צו די נייע דאָז־רעס מיט א שלום־אָפערטע, אויסדרי־קענדיג זיין ווינש, אז ער וויל, אז צווישען איהם און זיי זאָלען איינגע־שטעלט ווערען פרידליכע בעציהונגען און א הארמאנישע צוזאמענארבייט.

די נייע פערוואלטונג האָט פון 1 היינטיגען מאָנאט געקינדיגט דאס ביוראָ־פערסאָנאַל פון גמינע, ענטזאָגענדיג פון פאָסטענס מיט דריי חדשים פאָראויס.

אסטראווצער כראניק

עס איז אפסערווירגונסווערט דער גאנג פון די פסח אקציעס לטובת די פרנסה'לאזע יודען.

די נויטבעדערפטיגע האבען נישט דעם מינדסטען אנשאר אין זייערע פערמעג־ליכע ברידער

די לעצטע זענען פערנומען מיטן צוגריי־טען זיך צו דער גרויסער אפענסייוע אויפ'ן עופות־מארק אין שייכות מיט'ן פערענדי־גען זיך די מילכיגע טעג.

מען גרייט זיך צו צו דערגענצען די די פאר פליישלאזע טעג מיט דאפעלטע, דרייפאכיגע פארציעס. אבער צי געדענקט מען אויך אין דעם ארימען ברודער, וועל־כער האט אויך אלס יוד און ברודער, מיט־געמאכט די מילכיגע טעג?

אזוי איז עס ליידער. א סאלידארישער שותף צו די פיין איז אויך דער פרנסה־לאזער, אבער ביי אויפנעמען א יו"ט פער־געסען אונזערע זיך פעסטפיהלענדע נביר־קראטען פולשטעדיג אן זייער הונגעריגען ברודער.

מיט'ן גאליגען הימאר, פערטיידיגט מען זיי: ס'איז אויף זיי א רחמנות. זיי האבען קיין שליטה נישט איבער זייערע קעשענעס

• • •

טיילווייז האבען די אקציע דורכגעפיהרט אונזערע ברידער אין אויסלאנד (מעבר לים) וועלכע האבען איצט אריינגעשיקט א פאר הונדערט דאלאר צו צעטיילען.

אבער פראפארציאנעל צו דער נויט איז עס ווי א פינטעלע אין ים.

צום „שבח" פון אונזערע פני מעג גע־זאגט ווערען, אז א טייל האבען געשפענ־דעט... צייט אויסצוארבייטען די ליסטע פון די נויטבעדערפטיגע, וועלכע זאלען בעקומען פון די איינגעשיקטע ברידער־שטיצע פון אויסלאנד.

• • •

זיכער איז אז 90 פראצ. שפענדער פון די אייסלענדישע לאנדס־לייט דע־גרייכען נישט קיין 10 פראצ. פערמעגען פון די היגע גבירישע צייט - שפענדער, וועלכע האבען געארבייט ביי די פערטיילונג'ס־ליסטעס.

די קהלה פיהרט אבסאלוט נישט קיין שום אקציע.

ארביוו=אנטיסעמיטיזם

לויט'ן מוסטער פון די פאריגע חנאות איז דא ווידער ארויסגעהאנגען געווארען ווייסע לענטעס, געצויגען פון איין עק גאס ביז צום צווייטען, מיט גרינע ריזען־שריפט זענען אויפגעגעבען די בעקאנטע לאזונגען „א פאליאק קויפט נאר ביי א פאליאק" און „א פאליאק קויפט נישט ביי קיין יוד".

די זעלבע לענטעס זענען אויך ארויס־געהאנגען געווארען פאר די חנאות, און ביז איצט האבען זיי זיך געפונען אין אנטיסעמיטישען ארכיוו, פונוואנען מען האט זיי איצט ארויסגענומען צום בענוצען פאר'ן היילינען אנטיסעמיטיזם.

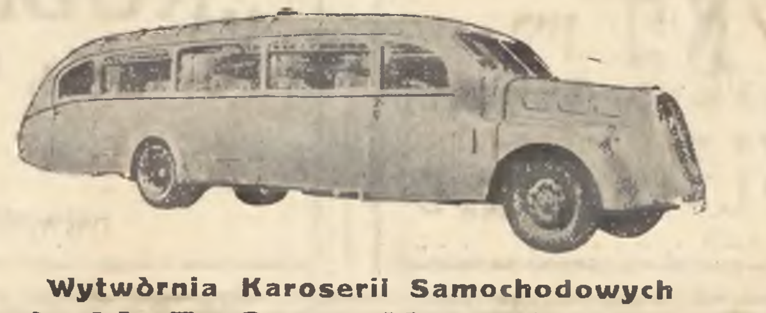

Wytwòrnia Karoserii Samochodowych
»AUTO - KAROS«
RADOM Koszarowa 3 tel. 11.13 **Malczewskiego 9-11**

WYKONUJE: karoserie samochodowe na podwoziach każdej firmy o dowolnym tonażu, tak autobusowe, jak i ciężarowe odznaczające się piękną aerodynamiczną linią, nadzwyczajną trwałością oraz lekkością.

Powierzone zamówienia wykonuje w terminie 7–14 dniowym

Ceny umiarkowane.

Bliższe informacje i kosztorysy wysyłamy na żądanie

עגזיסטירט 112 יאהר

FABRYKA SUKNA
KAROL JANKOWSKI i SYN
BIELSKO
אייגענע פאבריק'ס לאגער אין ראדאם
Zeromskiego 33 tel. 23-50
א ריזיגער אויסוואהל פון די מאָדערנסטע
דאמען און הערען = סחורות
העכסטע קוואליטעט צו שטרענגע פאבריקס־פרייזען

עגזיסטירט 112 יאהר

Wytw. Wyrobów Cukierniczych p. t.
„Americanka" L. Wajsbrot Rynek 16

בעקאנטמאכונג

איך מאך בעקאנט מיין ג. קליענטעליע, אז אין מיינע פיליעס, וואס געפינען זיך אין **רינעק 14** און **טראוגוטא 62**, קען מען בעקומען עכט־פסח'דיקע מאקאראנען, טארטען, בישקאפען, לעקעך, באקאליעס, און אלע מינים פסח'דיקע געבעקצען און זיסווארג פון בעסטען קוואליטעט.

ס'איז אויך צו בעקומען יום־טובדיגע שאָקאָלאַד, פרוכטען ווי אויך יום - טוב'דיגע ווײנען פון די בעסטע סאָרטען און אויף צוגענגליכע פרייזען.

מיט אכטונג
ל. וויסבראָט.

גאלווייניזיר=אנשטאלט און מעכאנישע שלאפעריי
נעמט אָן צום שלייפען פאלגענדע מכשירים:

1) פריזירער־מכשירים: בושיטוועס, שערלעך און האָר - מאשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאשין־מעסערס און חלפים.
3) אלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צום ניקלען טיילען פון:
ראָווערען, אויטאָבוסען און דאָקטאָרסקע מכשירים.

צום זילבערן:
לעפל, גאָפל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צום פאלירען:
פארשידענע מעטאַלן אויף הויכגלאנץ.

סאָלידע בעהאנדלונג!
גאראנטיע אויף הונדערט פראָצענט

י. שטשערבאצקי זשעראָמסקיעגא 21

צו די שידלאָוצער לאנדסלייט אין אַמעריקא

מיר ווענדען זיך צו אייך מיט א בקשה ווענען שטיצען אונזער אינסטי־טוציע. פון אייער אַלטער היים שידלאָוצע, וואָס געפינט זיך נישט ווייט פון ראדאָם, קומען צו אונז אָרימע יודישע געווינערינס נאָך הילף, וואָס מיר וואָגען נישט אָב און שטיצען זיי מיט אלע מעגליכקייטען. מיר גיבען זיי געלד, וועש און אויך אַנ'אקושערקע. אייער שידלאָוצע בעצאָלט אונז נישט קיין גראָשען. און הגם מיר זענען אייגענטליך דערצו נישט פערפליכטעט. ווייל מיר האָבען אונזערע ראדאָמער געגוג, קענען מיר דאָך נישט ענטזאָגען, זע־הענדיג דעם שרעקליכען מצב, אין וועלכע מ'ברענגט אייערע שוועסטערען קיין ראדאָם. מיר קענען אייך אָנרופען נעמען פון פרויען נעמליך: ראווינסקא פאריז, צוקערמאַן, ראָזענצווייג א. אנד. מיר האלטען אויך אויף א קינד פון דער שידלאָוצער געווינערין פאריז, וועלכע איז געשטאָרבען. מיר האלטען דאָס קינד ביי אנ'אם און צאָהלען דערפאר 10 זל. א חודש (2 דאָלאר).

דעריבער ווענדען מיר זיך צו אייך, און איבערהויפט צו אייערע ליי־דיס, מיט אנ'אפעל צו שטיצען אונזער אינסטיטוציע, וועלכע טראָגט הילף אייערע אָרימע שוועסטערען. נעמט אייך אַראָב א ביישפיעל פון די ראדאָמער לאנדסלייט אין אָמעריקא, וועלכע געדענקען תמיד אין ראדאָמער קימפעטאָ־רען פעראיין. זיי לייסטען פיעל אויף דעם דאָזיגען געביעט און א דאנק זיי עגזיסטירען מיר. רופט אייך וואָרים אָב און נעמט אין אכט, וואָס מיר טוהן פאר אייערע נויטליידענדע שוועסטערען.

מיט אכטונג
דער קאָמיטעט פון יודישען קימפעטארען=פעראיין
אין ראדאָם.

אין דער לאַנג - עגזיסטירענדער פירמע
ר. קופערמאַן רינעק 14
בעקומט מען סענדער זילבער'ס
יום - טוב'דיגען 96 - שפירט
אויך פערשידענע גוטע געשמאַקע ווײנען כשר לחג הפסח
פון דער בעוויסטעד לאָדזשער יודישער פירמע **ה. ליבערמאַן**
און פון אנדערע פירמעס און אויך ווײן פון ארץ - ישראל
די ווײנען זענען פערזעהן מיט הכשרים פון רבנים
ביליגע פרייזען   קומט און איבערצייגט אייך

מיר ווינשען א הארציגען מזל־טוב דעם גבאי פון בית מדרש ר'
שמריה בערמאַן שו"ב
צו דער חתונה פון זיין זוהן
מרדכי מיט פר"ל **איטע פשעמיסלאוו**
דעם יונגען פאָר א גליקליכע צוקונפט און די עלטערען נחת.
דער קאָמיטעט פון בית־מדרש
הערשל הערשענהאָרן (פרעזעס) יאנקל שאפיר, פנחס בירענבוים, משה ווײנטרויב, אברהם רוטמאַן.

Najlepsze, najmilsze i najtańsze prezenty dla rodziny i przyjaciół

to

kuchenki, żelazka grzejniki do rurek poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w

Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp.Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

בעקאנטע פארבעריי און כעמישע פראלניע
„TĘCZA"
Leokadia Zuchner
Radom, Żeromskiego 9 (w podwórzu)

נעמט אָן כעמיש צו וואשען: מענער, דאמען און קינדער־קליידונג, גארני־טורען, ווי אויך דיוואנעס, טישטיכער, גאָבעלינען, גארדינען, אָבאזשורען, אַלץ קומט ארויס ציכטיג, זויבער און פריש אַזוי ווי נײַ.

צו ביליגע פרייזען   צו ביליגע פרייזען
קאָלנער ווי נײַ צו 15 גר.

Kino ADRIA Od dziś dnia 3 kwietnia rb.
„CHICAGO"
obsada:
Tyrone Power, Alice Fay, Don Ameche
Film dozwolony od lat 12

Kino ADRIA
שבת דעם 7
זונטאג דעם 8
פריהמארגען - פילמען
? ? ?

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr
w tekscie mm 1 szp. 60 gr.
na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.
1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

אבאָנאָמענטס פרייז: פאר א חודש אין פוילען זלאָט
אין פראנקרייך, בעלגיען 4 פראנק
אין אנדערע לענדער 30 סענט.

Redaktor CH. M. HERC   tel. 15 - 18 .טעל   Wydawnictwo „Rademer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20